

PARANIN YOLCULUĞU

Üsküp ve Kratova'da Basılan
Madeni Para Koleksiyonu

Paranın Yolculuğu: Üsküp ve Kratova'da Basılan Madeni Para Koleksiyonu

Yazar: Daniela Nikolova

Yayınevi: Balkan University Press

Yayın yeri: Üsküp, Kuzey Makedonya

Yayın yılı: 2025

Çevirmen: Marija Lolovska

Yayına Hazırlayan: Yusuf Temizcan

Düzeltilen: Feyhan Ruşid

Baskı: 1. Baskı

Yayın Sayısı: 49

Tasarım: Seyfullah Bayram (iyicalismalar.tr)

eISBN: 978-608-4868-52-1

DOI: <https://doi.org/10.69648/NYZA2327>

Kitabın orijinal başlığı Makedonca: Патувањето на парите: Колекција на монети ковани во Скопје и Кратово

Bu kitap Yunus Emre Enstitüsü tarafından yürütülen ve Halkbank AD Skopje ve Edirne Valiliği tarafından desteklenen "Üsküp ve Kratova'da Basılan Madeni Para Koleksiyonu (XIV-XVII. Yüzyıl)" adlı projenin bir çıktısı olarak hazırlanmıştır.

Balkan Üniversitesi Yayınları (Balkan University Press) Uluslararası Balkan Üniversitesi'nin bir markasıdır.

(C)Tüm hakları saklıdır.

Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncının yazılı izni olmaksızın fotokopi ve kayıt dahil olmak üzere, elektronik, mekanik veya diğer herhangi bir yöntemle, şu anda bilinen veya gelecekte icat edilecek herhangi bir bilgi depolama veya erişim sistemi yoluyla yeniden basılamaz, çoğaltılamaz veya kullanılamaz.

Bu baskı, 2025 yılında Kuzey Makedonya, Üsküp'teki Balkan Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

PARANIN YOLCULUĞU

Üsküp ve Kratova’da Basılan
Madeni Para Koleksiyonu

Daniela Nikolova

YAZAR HAKKINDA

Daniela Nikolova (10 Nisan 1966, Üsküp doğumlu), tarihçi, küratör ve Makedonya'nın Bağımsızlık Mücadelesi Müzesi'nde danışmandır.

Nikolova, 1990 yılında Üsküp'teki "Aziz Kiril ve Metodiy" Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2021 yılında "Üsküp Ulusal Tarih Enstitüsü"nde "XIV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Kadar Makedonya'da Osmanlı Para Basımı" konulu teziyle yüksek lisansını tamamladı.

Profesyonel kariyerine 1991 yılında Makedonya Ulusal Müzesi Tarih Bölümü'nde küratör olarak başladı. Bu görevde Osmanlı dönemi Makedonya'sına ait müze koleksiyonundan sorumluydu. Müze dokümantasyonunun geliştirilmesi, araştırmalar, sergi faaliyetleri, koleksiyonların korunması ve tanıtımı, yayıncılık, uzman personelle iş birliği ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalıştı.

2018–2023 yılları arasında Makedonya'nın Bağımsızlık Mücadelesi Müzesi'nin müdürlüğünü yaptı. Bu dönemde müze eğitiminin geliştirilmesi, ziyaretçilere kolay erişimin sağlanması, Avrupa'daki ortak kurumlar ve profesyonel derneklerle iş birliklerinin artırılması, bilgi ve deneyim paylaşımı, ortak projelere katılım olanaklarının yaratılması, müze çalışanlarının yetkinliklerinin artırılması ile Avrupa kültür politikalarının takibi ve uygulanmasına önemli katkılarda bulundu.

2006 yılında Üsküp Askeri Müzesi'nin kurulmasına katkıda bulundu.

2011 yılında Venedik merkezli UNESCO Bölgesel Ofisi'nin "Kültür – Köprü ve Kalkınma" programı kapsamında Makedonya koordinatörü oldu.

2002–2024 yılları arasında yurt içi ve yurt dışında bilimsel araştırmalar alanında çeşitli yayınlar, makaleler ve kataloglar yayımladı. Yayın faaliyetleri kapsamında, müze dergisi "Numizmatikar"ın ilk sayılarında yayın sekreteri; 2009 yılında yayımlanan Makedonya Ulusal Müzesi'nin "Müze Yıllığı" 3. sayısında ise yayın kurulu üyesi olarak görev aldı.

Daniela Nikolova, müzecilik ve bilimsel profesyonelliğin gelişimine katkı sağlamaya devam etmekte olup, müzecilik, bilimsel araştırmalar ve eğitim alanlarında ilerlemeye ve bu alanların tanıtımını desteklemeye kararlıdır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	6
SUNUŞ	8
ÖNSÖZ I	10
ÖNSÖZ II	12
GİRİŞ	15
MAKEDONYA'DAKİ OSMANLI KÜLTÜRÜ VE TARİHSEL GELİŞİMİ	23
MAKEDON TOPRAKLARINDAKİ DARPHANELER	35
KRATOVA'DA PARA BASIMI: KRATOVA VE KRATOVA YÖRESİNDE MADENCİLİK	71
ÜSKÜP DASPHANESİNİN KATALOĞU	87
KRATOVA DARPHANESİ'NİN KATALOĞU	101
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	119

TAKDİM

Yunus SEZER, *Edirne Valisi*

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, derin tarihi ve kültürel mirasıyla bölgenin önemli medeniyetlerinden birini temsil etmektedir. Monografik olarak hazırlanan bu çalışma, özellikle Üsküp ve Kratova darphanelerinden günümüze kadar ulaşan Osmanlı madeni paralarının müze koleksiyonunu ele alarak, geçmişten bugüne süregelen zengin kültürel mirası derinlemesine incelemektedir. Yıllar süren titiz araştırmaların bir sonucu olan bu eser, hem bilimsel hem de kültürel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Fotoğraflar, çizimler, belgeler ve tablolarla zenginleştirilmiş olan bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi kültürüne dair eşsiz bir kaynak teşkil etmektedir.

Eserin sunduğu görsel materyaller, bu dönemin toplumsal yapısını, kültürel değerlerini ve anıtsal izlerini gözler önüne sererken, aynı zamanda Osmanlı-Türk medeniyetinin beş asırdan fazla bir süredir varlığını sürdüren mirasını da daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Bu kitap, sadece Osmanlı dönemiyle ilgili bilgileri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda bu topraklarda gelişen nümismatik değerlerin korunması ve tanıtılması adına önemli bir adım teşkil etmektedir.

Osmanlı madeni paraları, özellikle Üsküp ve Kratova darphanelerinde basılmış olanlar, Osmanlı Makedonyası'nın tarihî, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına dair önemli ipuçları sunmakta ve bu alanda yapılacak araştırmalar için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Makedonya Müzesi'nde saklanan Osmanlı madeni paraları, sadece yerel değil, küresel anlamda da önemli bir tarihsel kaynak teşkil etmekte ve evrensel bir medeniyet değeri taşımaktadır.

Bu değerli eser, geçmişin zengin kültürel mirasını koruyarak gelecek kuşaklara aktarma misyonu taşıırken, aynı zamanda bu alandaki yeni araştırmalar için bir ilham kaynağı oluşturmayı hedeflemektedir. Tarihî ve kültürel değerlerin korunması ve tanıtılması

adına yapılan bu çalışmalar, kültürel mirasın geleceğe taşınması konusunda büyük bir öneme sahiptir.

Ayrıca, eserin hazırlanma sürecinde farklı bilim dallarının yöntem ve birikimlerinden yararlanılmış, disiplinler arası bir bakış açısıyla çalışma daha da zenginleştirilmiştir. Tarihî ve kültürel hazinelerimizin korunmasına yönelik yürütülen bu disiplinler arası araştırma, sadece bugünü değil, geleceği de şekillendirecek önemli bir adım olma özelliği taşımaktadır.

Eserin ortaya çıkmasında özveri ve gayretle katkı sunan, kültürel mirasımızı koruma adına yürütülen bu önemli araştırmalara sağladıkları katkılardan dolayı emeği geçen herkese teşekkür ederim.

SUNUŞ

Prof. Dr. Abdurrahman ALİY, *Yunus Emre Enstitüsü Başkanı*

Yunus Emre Enstitüsü, Türk dili, tarihi, kültürü ve sanatının tanıtılması; Türkiye'nin akademik, bilimsel ve kültürel birikiminin yurt dışında en iyi şekilde sunulması amacıyla kurulmuş bir kamu kurumudur. Enstitümüz kültürlerarası diyalogun geliştirilmesini, karşılıklı anlayışın güçlendirilmesini ve ortak insanlık mirasının korunarak gelecek nesillere aktarılmasını temel misyon edinmiştir. Faaliyet gösterdiğimiz ülkelerde barışçıl etkileşim ortamlarını teşvik ederek kültürel diplomasi alanında kalıcı ve etkili izler bırakmayı hedeflemekteyiz. Bu doğrultuda hazırladığımız her yayın, sadece bilimsel bilgi üretimi açısından değil, aynı zamanda kültürlerarası iletişimi desteklemesi bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir.

“Paranın Yolculuğu - Üsküp ve Kratova’da Basılan Madeni Para Koleksiyonu” adlı bu eser, Kuzey Makedonya topraklarında tarihî süreç içerisinde Osmanlı dönemine ait basımı gerçekleştirilmiş madenî paraların sistematik biçimde derlenmesini, belgelenmesini ve kültürel bağlamda analizini içermektedir. Kitap, yalnızca nümismatik bir envanter çalışması olmanın ötesine geçerek Osmanlı sikkelerinin tarihî, kültürel ve sanatsal değerine ışık tutmakta; bu materyallerin müzecilik perspektifinden sunumunu gerçekleştirmektedir. Böylece, yerel tarih bilincinin gelişimine katkı sağlanmakta ve geçmiş ile bugün arasında anlamlı bir bağ kurulmaktadır.

Bu kıymetli çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm kişi ve kurumlara ayrı ayrı şükranlarımızı sunarız. Başta, uzun yıllar boyunca Kuzey Makedonya Milli Mücadele Müzesi Müdürlüğünü yürütmüş olan ve aynı zamanda bu kitabın küratörlüğünü üstlenen Sayın Daniela Nikolova’ya, destekleriyle projeye katkı sunan Edirne Valisi Sayın Yunus Sezer’e, Uluslararası Balkan Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Lütfi Sunar’a ve Kuzey Makedonya Halk Bankası Müdürü Sayın Dr. Bilal Sucubaşı’na içten teşekkürlerimizi iletiriz.

Yunus Emre Enstitüsü olarak, kültürel mirasın korunmasına yönelik bu tür çalışmaların artarak devam etmesini temenni ediyor, kitabın bilim dünyası ve kültürel miras alanında faaliyet gösteren tüm ilgililer için faydalı olmasını diliyoruz.

ÖNSÖZ I

Daniela NIKOLOVA, Yazar

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, derin bir tarihi ve kültürel geleneğe sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bu topraklarda yüzyıllara ait zengin kültürel miras hakkında bilgi veren birçok arkeolojik buluntu keşfedilmiştir. Arkeolojik buluntuların bir bölümü, henüz yeterince araştırılmamış bir alan olan nümismatik çalışmalardır.

Bu yayında, nümismatik ve tarihsel gerçekler içeriğinde eksik olan işlenip yorumlanan zenginleştirilmiş bir veri birikimi sunmaktayız. Bu, aynı zamanda tarihsel kronolojik bir hikâyenin özetini oluşturmaktadır. Aynı zamanda gelecekte bu alanda yapılacak olan araştırma ve çalışmalar için de bir yol ve temel teşkil etmektedir.

Ayrıca bu çalışmada, şimdiye kadar araştırılmamış verilerin ortaya çıkarılması amacıyla bu nümismatik değerlerin korunması için bir araç olarak disiplinler arası bir araştırma yürütülmüştür. Aynı zamanda, nümismatik koleksiyonların korunma tedbirleri ve müzeciliği gibi doğrudan nihai sunuma dahil olan diğer alanları da kapsamaktadır. Nümismatik koleksiyonlar, bu topraklarda var olmuş ve gelişmiş olan geçmiş madeni para geleneklerinin kültürel tarihî hazineleri ile tanıklıklarını temsil etmektedir.

Söz konusu koleksiyonlardan, birçok parasal sistemin temeline dayanak oluşturan geçmişle ilgili olan yazılı materyal ve bilgi eksikliği tamamlanabilir, ayrıca çeşitli olgu ve sonuçlar çıkarılabilir. Müzeler ise bu hazineleri uygun ve onurlu bir şekilde korumak, onları muhafaza etmek ve kalıcı kültürel ve tarihî değerler olarak tanıtmak için önemli katkılar sağlamakta ve kurumsal çaba göstermektedirler. Nümismatik koleksiyonun bir parçası olan madeni paralar, aynı zamanda “Osmanlı Makedonyası” olarak adlandırılan mozağin çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Madeni paralar, erken Osmanlı döneminde bu bölgenin yeri ve rolünü belirlemede önemli bir katkı sağlamaktadır. Daha da yüksek bir düzeyde, Balkanlardaki bu döneme ait daha geniş sosyal-ekonomik

ve sosyo-ekonomik bağlamı incelemek için önemli bir unsur oluşturduğu gibi tüm İmparatorluk içinde de aynı öneme sahip olmuştur.

Bu nedenlerden dolayı, Makedonya Müzesi'nde saklanan Osmanlı madeni paraları, yerel sınırları aşan önemli bir tarihsel kaynak teşkil etmekte ve Osmanlı maddi kültürünün bir parçası olarak evrensel bir medeniyet değeri taşımaktadır. Osmanlı madeni paralarıyla ilgili nümismatik koleksiyonun ve onların işlenmesinin öneminden hareketle, Üsküp ve Kratova'daki Makedon darphanelerinde basılan paraların doğru bir şekilde tanımlanması ve belirlenmesi mümkün olmuştur. Bu madeni paralar, nümismatik araştırmaların konusunu oluşturmuştur.

ÖNSÖZ II

Prof. Dr. Lütü SUNAR, *Uluslararası Balkan Üniversitesi Rektörü*

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, yalnızca Balkanların kalbinde konumlanmış bir ülkenin sahip olabileceği yüzyıllara dayanan kültürel mirasa ve tarihî bir derinliğe sahiptir. Osmanlı dönemi bu mirasın önemli bir bölümünü teşkil etmekte, ülkenin kültürel mozağının ayrılmaz bir parçası olmasının yanı sıra idarî ve ekonomik geçmişinin de önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu kitap, bölgenin Osmanlı geçmişine dair araştırmalara olağanüstü bir katkı sunmakta ve dikkati önemli fakat yeterince araştırılmamış bir boyuta çevirmektedir: Osmanlı nümismatiği.

Bu yayın, eski madeni paraların bir kataloğundan çok daha fazlasıdır. Konusu ve yöntemi bakımından özgün olan bu çalışmada yazar, dönemin para dolaşımı ile ekonomik yönetimini incelerken, birincil kaynaklardan ve müze koleksiyonlarından elde edilen verilerden yararlanmaktadır. Ayrıntılı görsel belgelerle desteklenen eser, madeni para üretiminin imparatorluk ekonomisi bağlamında geçirdiği evrimi bizlere sunmakta ve Üsküp ile Kratova'daki yerel darphanelerin rolünü gözler önüne sermektedir. Bu sikkeler aslında dönemin maddi tanıklarıdır. Yalnızca para dolaşımını, vergi politikalarını, bölgesel entegrasyonu ve yüzyıllar boyunca süregelen ekonomik sürekliliği anlatmakla kalmazlar; aynı zamanda çok daha fazlasını da dile getirirler. Max Weber'in de belirttiği gibi, ekonomik davranış toplumsal değerler, gelenekler, kurumlar ve dinle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Dolayısıyla, bu sikkeler aynı zamanda Osmanlı Makedonya'sının toplumsal, kurumsal ve kültürel bağlamını da yansıtmaktadır.

Bu araştırma, Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde Makedonya'daki ekonomik yaşamın bölgesel özelliklerine dair gelecekteki çalışmalara zemin hazırlamakta; araştırmacılar ve öğrenciler için bu dar uzmanlık alanında ilk kez ortaya konan bilgi ve kanıtları içeren değerli bir kaynak sunmaktadır. Anlatımındaki ustalıkla sadelik sayesinde yazar,

okuyucuyu o dönemin günlük yaşamına da yaklaştırmakta; böylece eser yalnızca akademik çevrelere değil, genel okuyucu kitlesine de hitap etmektedir.

Şüphesiz, bu gibi eserler hem bilgilendirici hem de birleştiricidir; çünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ortak kültürel mirasını yansıtmaktadır. Tarihî hafızanın korunması hem bilimsel hem de kültürel bir sorumluluktur ve bu tür yayınlar, bu görevi yerine getirmemizdeki en önemli araçlarımızdan biridir. Kitap bu sikkeleri belgeleyerek ve yorumlayarak ekonomik tarihimizin bir parçasını muhafaza etmekte ve bunu daha geniş bir kitleye sunarak, ortak geçmişimize dair kolektif bilincin bir parçası hâline getirmektedir. Ayrıca, yazar, müzelerin maddi tarihî mirasın korunması ve yorumlanmasındaki vazgeçilmez rolünü güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu eserin ortaya çıkmasında büyük emeği geçen, yıllara dayanan adanmışlığı ve küratörlük uzmanlığıyla bu çalışmayı mümkün kılan Daniela Nikolova'ya en derin şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu kitabı destekleyen ve akademik ve kültürel değerini takdir eden kurum ve kişilere de teşekkür ederim.

GİRİŞ

Sultan II. Murat
(1421-1451) Cami,
Üsküp

Tarihî araştırmalar, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti topraklarında varlığını sürdüren kültürel mirasın olağanüstü bir tarihî ve kültürel değere sahip olduğunu göstermektedir. Her uygarlık, eski çağlardan günümüze kadar insan hayatının ve gelişiminin güvenilir tanıkları konumundaki somut olan ve somut olmayan kültürel miras aracılığıyla bu coğrafyalara kalıcı izler bırakmıştır.

Bu çalışmada, kültür ve gelenek aracılığıyla kalıcı izler bırakan, gelecek nesillere bir görev olarak aktardığımız Osmanlı medeniyeti dönemine ait önemli hatıraları sunuyoruz.

Osmanlının beş asırlık bir dönem içerisinde oluşturduğu zengin maddi ve manevi kültüre ait birçok eser günümüzde korunmuş vaziyettedir. Bunlar dinî nitelikteki yapılar (camii-mescitler, imaretler, medreseler, türbeler ve tekkeler) ve din dışı nitelikteki yapılardır (kervansaraylar, çarşılar, hamamlar, sebiller ve sıhhi tesisatlar). Bu yapıların çoğu Osmanlı yönetiminin başlangıcında, özellikle de 15. ve 16. yüzyıllarda inşa edilen ve günümüze kadar kalanlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu topraklarda varlığını korumasına, yüzyıllar boyunca gelişen para sisteminin de katkıda bulunduğu bir gerçektir.

Osmanlı dönemine ait bu taşınabilir kültürel mirasın büyük bir kısmı bakıma alınmıştır ve Makedonya müzelerinde bugün hâlâ görülmektedir.

Müzelerin ve diğer kültür kurumlarının kurulmasıyla birlikte kültürel mirasın gerçek anlamda korunması, toplanması, araştırılması ve kullanılması için koşullar yaratılmıştır.

Günümüzde modern müzeler, bu bölgedeki taşınabilir kültürel mirasın bir parçası olarak kendi koleksiyonlarındaki kültürel varlıkları ve hazineleri öncelikle korumak fakat aynı zamanda da tanıtımlarını yapmak gibi bir role sahiptir. Müzeler, toplumun kolektif bilincini ve entelektüel kapasitesini koruyan, zenginleştiren ve geliştiren hazinelerdir. Müzelerde bulunan koleksiyonlar ve müzelerin genel faaliyetleri, birer kültür merkezi olarak müzeleri daha erişilebilir hale getirecek ve ziyaretçi katılımını artıracak şekilde şekillendirilmeli,

Kurşunlu Han, 16. yüzyılın ortalarında Muslihuddin Abdul Gani tarafından, namı diğer Muezzin Oca Al-Madini tarafından inşa edilmiştir.

Taş Köprü ile Üsküp panoraması, 1910

oluşturulmalı ve geliştirilmelidir. Müzeler, sahip oldukları materyal tanıklıklar ve koleksiyonlar aracılığıyla genel ve millî tarihin en doğru ve en uygun biçimde tamamlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Makedon tarih yazımında, Makedon kültürel mirasının en önemli parçalarından biri olan Osmanlı madeni paraları da dahil olmak üzere, bu bölgelerin tarihi boyunca madeni paralara ilişkin doğrudan bir araştırma eksikliği bulunmaktadır. Osmanlı paralarının toplanması ve incelenmesi yetersizdir, aslında Osmanlı yönetimi sırasında Makedonya topraklarında paranın tarihsel gelişimini sistematik olarak inceleyen ve takip eden uzman kurum veya koleksiyonerler bulunmamaktadır.

Bunun bir istisnası, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Halk Bankasında oluşturulan ve topraklarımızda basılan en eski zamanlardan kalma paraların kalıcı olarak sergilendiği Nümismatik¹ Koleksiyonudur. Bankanın ayrıca Makedonya darphanelerinde basılan Osmanlı paralarından oluşan bir koleksiyonu da bulunmaktadır. Tarih boyunca topraklarımızda basılan madeni paralar dünya çapında müze koleksiyonlarında ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır, bir kısmı ise hiçbir şekilde kayıt altına alınmamıştır.

Araştırmalar esnasında taşınır kültürel mirasa, özellikle de bu alanda en az araştırılan konu olan Osmanlı nümismatiğine özel önem verilmektedir.

Osmanlı madeni paralarının müzede işlenmesi ve belgelenmesine dair uygulama alanındaki süreçlere ilişkin az sayıda yazılı belgeyi araştırırken karşılaşmış olduğum durum, nümismatik-tarihsel gerçeklerden oluşan içeriğin de büyük eksikliği dikkate alındığında işlenmiş, yorumlanmış verilerden oluşan zenginleştirilmiş bir fona olan ihtiyaç tatmin edici olmaktan uzaktır.

Bu bağlamda, bilimsel multidisipliner araştırmalar, nümismatik değerlerin korunması için gerekli olan, şimdiye kadar keşfedilmemiş rezerv bilgilerinin

Mustafa Paşa Camii
(XX. yüzyıl), Postahane,
Telgrafhane ve Vilayet
Konağı (XIX. yüzyılın sonu)

1 Madeni paralar ve para tarihi üzerine yapılan bilimsel araştırmaların alanı. Arkeoloji ve tarih disiplinleriyle ilişkilidir.

çıkarılmasında tanınabilir tek araç olarak görülmektedir ve aynı zamanda son tanıtıma doğrudan dahil olan önleyici koruma ve müzecilik gibi diğer alanları da kapsamaktadır.

Osmanlı nümismatiğinin kronolojik gelişimi büyük ölçüde padişahların hükümdarlığı ile ilgilidir; bu durum Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki darphanelerin belirlenmesine ve konumlandırılmasına, ayrıca yapıldıkları zamana da olanak sağlamaktadır.

Osmanlı madeni paralarının en erken örnekleri, I. Murad Hüdavendigâr (1362–1389) ve I. Bayezid Yıldırım (1389–1402) dönemlerine kadar uzanmakta olup, bazı kesintilere rağmen bu süreç son padişahlardan V. Mehmed Reşad'ın (1909–1918) saltanatına kadar devam etmiştir. Söz konusu sikkelerin önemli bir bölümü, Üsküp, Kratova ve Ohri gibi şehirlerde yer alan Makedon darphanelerinde basılmıştır.

Osmanlı nümismatiği ve bu darphaneler söz konusu olduğunda, Osmanlı yönetimi döneminde Makedonya darphanelerinde madeni para basan hemen hemen tüm padişahlardan sistematik olarak toplanan akçe² örnekleri göze çarpıyor. Biz bu çalışmamızda, Üsküp ve Kratova darphanelerine odaklanacağız.

Bunu göz önünde bulundurarak, bugüne kadar madeni paraların ve onların korunmasının birkaç aşamada gerçekleştirildiğini, aynı zamanda yazılı, teknik ve fotoğraf gibi çeşitli ortamlar aracılığıyla tam ve kapsamlı bir belgelemenin hazırlandığını vurgulamak isterim.

Müzenin başlangıcı, Merkez Bankası'nın temel işlevleri arasına Makedonya topraklarından eski ve nadir paraların satın alınmasını da dahil ettiği 1999 yılına kadar uzanıyor. Koleksiyon, varlığı boyunca sürekli olarak zenginleştirilmiş ve yaklaşık 22.000 örneğe ulaşmış olup ülkedeki en büyük halka açık nümismatik koleksiyonu olma özelliğini taşımaktadır.

2 Osmanlı döneminde kullanılan gümüş madeni paraya verilen isimdir. Ak (beyaz), çe (küçük) anlamındadır. İlk defa 14. yüzyılın ortalarında basılmıştır.

MAKEDONYA'DAKİ OSMANLI KÜLTÜRÜ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Makedonya toprakları, Osmanlıların doğudan batıya ilerleyişi sırasında Balkan Yarımadası'nın ilk fethedilen bölgelerinden biri olmuştur. Osmanlılar, Balkanlara geldiklerinde, beraberlerinde Orta Doğu ve Balkan kültürlerinden edindikleri bireysel ve kolektif deneyimleri taşımış, yerel halkların kültür ve gelenekleriyle karşılıklı bir etkileşim içerisine girmiştir. Başta Bizans olmak üzere bölgede hâkim olan kültürlerin etkisiyle, aynı zamanda Slav halklarının katkısıyla Osmanlı kültürü, bu bölgelerde kendine özgü bir Balkan kültürü olarak şekillenmiştir.

Bizans kültür çevresine dahil olan Makedonya toprakları, Osmanlı fetihlerinden önce de zengin bir mimarî, sanat ve zanaat geleneğine sahipti. Osmanlı'nın bölgeye gelişiyle birlikte bu gelenek kesintiye uğramamış; aksine karşılıklı tecrübe alışverişiyle daha da zenginleşmiştir. Genellikle kutsal, ancak aynı zamanda seküler nitelikler taşıyan pek çok heybetli kamu mekanı,, tam olarak 15. ve 16. yüzyıllardaki bu ilk dönüşüm sürecinin ürünüdür. Bu yapılar çoğunlukla, yerel zanaatkârların yetenekli elleri tarafından inşa edilmiştir.

Bilindiği gibi Osmanlı'nın Balkanlara getirdiği özel bir katkı ve yenilik, Orta Doğu'daki doğu şehirlerinin mimarî düzenine benzer tarzda şehirler inşa etmesi ve bu yapıları geliştirmesiydi. Stratejik ve askeri açıdan iyi hazırlanmış şehirler, yerleşim bölgelerinde özellikle

ticaret ve zanaatkâr kesimlerin gelişime uygun koşullara sahipti. Konut alanları, dar sokaklı ve sık yerleşimli yapılarla şekillenmiş; mahalleler ise çoğunlukla nüfusun dinî mensubiyetine göre ayrılmıştı. Çarşı, çevresinde hanlar, hamamlar, ayrı sokaklar veya küçük çarşılardan oluşan ticarethanelerin gruplandırıldığı dükkânların bulunduğu bedesten³ çevresinde gelişmişti. Camiler, şehrin görünür ve önemli yerleri ile yerleşim mahallelerinde inşa edilmişti. Çevrelerinde kütüphaneler, medreseler, ortak mutfak-imaretler⁴ yapılmıştı. Daha sonra camilerin etrafında inşa edilen türbeler ortaya çıkmaya başladı. Bu kutsal yapıların yanı sıra her büyük şehirde saat kuleleri, köprüler ve yollar da inşa edildi.

Makedonya'da Osmanlı döneminde inşa edilen ve günümüze kadar korunan İslam mimarisinin önemli yapıları arasında şu camiler yer almaktadır: Üsküp'te Mustafa Paşa (1492), Sultan II. Murat (1436), Alaca olarak da bilinen İsak Bey Camii (1438), İsa Bey (1475), Yahya Paşa (1506), ayrıca Bitola'da İsak Bey Camii (1508), Haydar Kadı (1561) ve Yeni Camii (1558) bulunmaktadır. Kalkandelen'de, dekoratif ve renkli desenleriyle öne çıkan, 1833/34'ten kalma ünlü Alaca Camii bulunmaktadır.

Bu kültüre ait karakteristik din dışı mekânlar ülkemizde birçok şehirde halen korunmaktadır. Üsküp, Manastır ve İştip'te bedestenler bulunmaktadır. Üsküp'te Davut Paşa Hamamı (1489-1497)

3 Osmanlı şehirlerinde ticaretin kalbi sayılan, kuyumcu ve değerli eşya dükkânlarının yer aldığı üstü kapalı çarşı. Genellikle çarşının merkezinde bulunurdu.

4 Fakirlere yemek dağıtılan hayır kurumu mutfak. Camilerin yanında yer alırdı.

ve Çifte Hamam, Bitola, Pirlepe, Debre ve Ohri'de iyi korunmuş han ve hamamlar bulunmaktadır.

Köprülerden en önemlisi Üsküp'teki Vardar Nehri üzerindeki Taş Köprü'dür. Bu köprüdeki yapıların 15. yüzyılın ortalarından kalma olduğu ileri sürülmektedir.

Günümüze kadar korunan en önemli türbeler Üsküp'teki Mustafa Paşa, Alaca Camii ve Sultan Murat Camii'ne ait olanlardır. Tekkeler arasında en ünlü tekke Kalkandelen'deki Arabati Baba tekkesidir.

Ülkemizde inşa edilen en gösterişli saat kuleleri arasında Bitola, Üsküp, Veles ve Pirlepe'deki saat kuleleri gelmektedir.

Üsküp'teki eski köprü

Üsküp'te Türk Çarşısı

Eski imparatorluktaki büyük şehir merkezlerinin ayrılmaz bir parçası olan eski çarşılar, geleneksel el sanatları, dükkânlar, kafeler, hamamlar ve hanlar gibi mekânlarla, burada yaşayan insanlar arasındaki günlük iletişimin merkeziydi. Kentin ekonomik, kültürel ve sosyal hayatı büyük ölçüde çarşı etrafında şekillenmekteydi; zamanla inşa edilen anıtsal yapılar sayesinde çarşı, yalnızca bir ticaret alanı olmaktan çıkarak yeni bir içerik ve kimlik kazanmaya başlamıştır. Bu gelişme, şehrin kentsel dokusu ve mimarisini derinden etkileyen dinamiklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Genellikle birkaç girişe sahip olan eski çarşılar, kapalı mekân yapısıyla dikkat çeker; içlerinde dükkânların yanı sıra çayhaneler, kafeler ve pazar alanları yer almaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda mimarî açıdan nadir görülen bu yapılar, hem işlevsellik hem de estetik açıdan özel bir yere sahipti. Üsküp, Osmanlı döneminde Balkanlar'ın önde gelen sosyal, ekonomik, ticari ve kültürel merkezlerinden biri hâline gelmiş; çarşı ise bu yapının kalbi olarak, kuyumculuk, kazancılık, sırmacılık, sedefçilik ve halıcılık gibi geleneksel zanaatların icra edildiği bir mekân işlevi görmüştür.

Genellikle Türk Çarşısı olarak da adlandırılan Eski Üsküp Çarşısı, Üsküp şehrinin en işlek bölgelerinden birinde, Üsküp'ün tarihi kısmının kalbinde yer almakta olup Taş Köprü, şehrin yeni ve eski kısmını birbirine bağlamaktadır. Ünlü Doğu Balkan çarşıları tipinde olup beraberindeki yapılarla birlikte bugün hâlâ ülkemizde en iyi korunan çarşılardan biridir.

Üsküp Çarşısından bir manzara ve Mustafa Paşa Camii (XV. yüzyıl)

Üsküp Çarşısının kuruluşuna ilişkin en eski veriler, çok sayıda vakfiye yaptırarak Üsküp'ün doğu özelliklerini taşıyan bir şehir olarak kurulmasında önemli rol oynayan ilk Türk bölge komutanlarına kadar dayanmaktadır. O dönemlerde ve gelişen tarihî ve ekonomik şartlarda şehir hayatı ve şehir ekonomisi yoğun bir şekilde oluşmaya başlamıştır.

Eski Üsküp Çarşısı, yüzyıllardır varlığını sürdüren bir ticaret merkezi olarak, Üsküp Kalesi ile Vardar ve Serava nehirleri arasında kalan bölgede yer alır. Bugün bu alan, Taş Köprü'den Bit-Pazarı'na, Üsküp Kalesi'nden Aziz Spas Kilisesi ve Mustafa Paşa Camii'ne, oradan da Serava Nehri kıyısındaki Üsküp Kilisesi'ne kadar uzanan, ticari ve kültürel açıdan son derece elverişli bir konumdur.

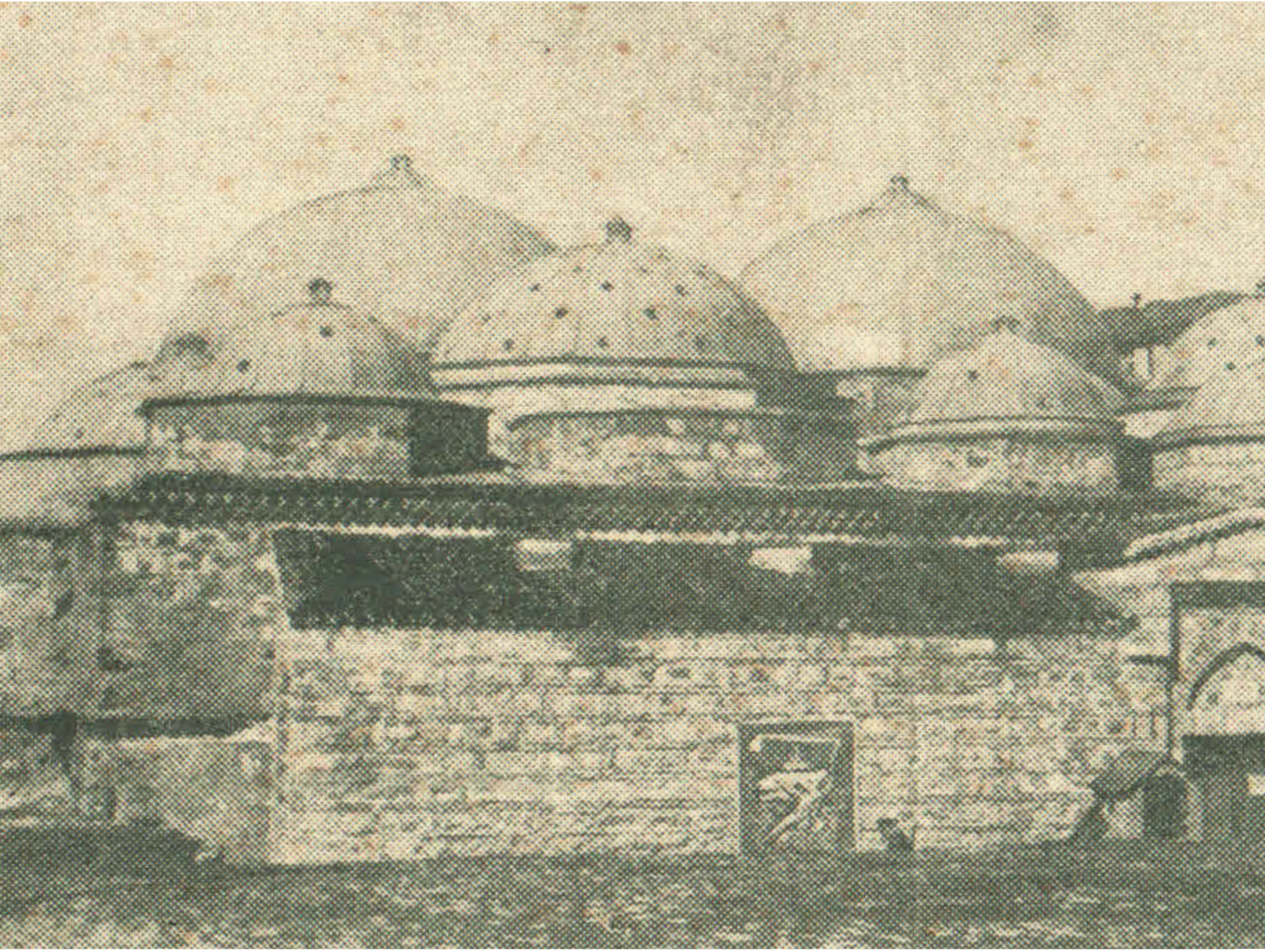
Bu bölgede gelişimini sürdüren Üsküp Çarşısı, zaman içinde en parlak dönemlerine ulaşmış; çeşitli dönemlerde zarar görmüş olsa da birçok kez onarılarak bugüne ulaşmıştır. Eski Üsküp Türk Çarşısı, bölgedeki diğer Osmanlı çarşıları gibi klasik Osmanlı mimarisinin izlerini taşır. Ana yapılar, bitişik nizamda inşa edilmiş dükkânlardan oluşur ve bu yapı düzeni günümüzde de büyük ölçüde korunmaktadır. Dükkânların aynı yükseklikte olması, çarşıda tek bir çatı altındaymış hissi yaratır. Dar sokaklar boyunca, her iki yanda yer alan ahşap yapılardan oluşan, küçük metrekaireli dükkânlar çarşının karakteristik mimarisini oluşturur.

Mağazalar genellikle bedesten, han, hamam gibi yapılarla bitişik hâlde inşa edilmişti. Tüm dükkânlar belirli bir plana göre yapılmış, ana girişler cadde tarafından sağlanmıştı. Girişler ahşap kapaklarla kapatılırdı.

Eski şehrin görünümü, eski çarşı, Gazi Baba'dan Zayçev Rid'e doğru çekilmiş bir fotoğraf. Önde, hemen Gazi Baba'nın altındaki konutlar ve İsa Bey Camii'nin avlusunda yer alan mezarlıklar görünmektedir. Arkada sağ tarafta Üsküp Kalesi'nin bir kısmı, solda ise Zayçev Rid görünmektedir. Sol üstte: Salut d'Uskub, sağda ise: Vue Generale d'U - skub yazısı bulunmaktadır. Arka planda, sol alt kısımda: 343. Editeur J. Saadi Uskub yazısı, üst ortada ise: CARTE POSTALE yazısı yer almaktadır. Kiril alfabesi ve siyah mürekkeple yazılan bir el yazısı metin yer almaktadır. Sağ üst köşede, mavi kalemle: V.T. I Armiya Skopje yazıyor, alt kısımda ise mavi kalemle atılan bir el yazısı imza bulunmaktadır. Kartpostal 1912 yılında gönderilmiştir.

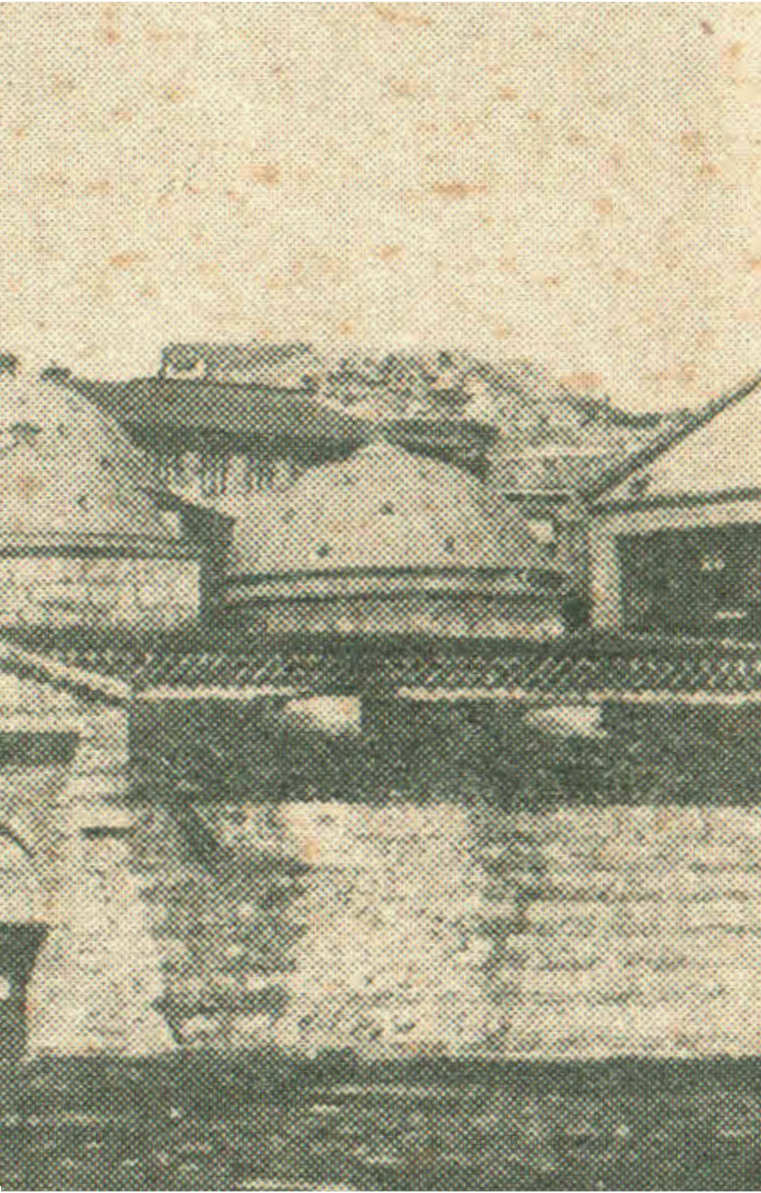
Çoğu dükkânın, atölye olarak kullanılan bir arka bölümü de bulunmaktaydı.

Eski Üsküplüler, bu çarşayı hâlen Kapalı Çarşı olarak anmaktadır; çünkü çarşının merkez kısmı eskiden “Kapalıçarşı” ya da “Karanlık Çarşı” olarak adlandırılırdı. Diğer Osmanlı çarşılarında olduğu gibi, bu orta bölüm de üstü tahtalarla kapatılarak kapalı bir alan hâline getirilmişti.

Çarşıda yüzyıllardır süregelen belli başlı kurallar ve işleyiş düzeni mevcuttu.

Mağazalar sabahın erken saatlerinde açılır, gün batımıyla birlikte kapanırdı. Çarşı içerisinde araba kullanmak yasaktı. Yüzyıllar boyunca süregelen bu işleyiş, oturmuş bir düzenin ve hijyen anlayışının göstergesiydi.

Bizans fikir ve inşasına dayanan yapıların temel düşüncesinin, sadece Osmanlı dönemine ve kültürüne özgü bir tarz oluşturacak şekilde detaylandırıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Adı geçen gerçekler dikkate alındığında Osmanlı

Yakınında Üsküp Darphanesi'nin
bulunduğu Davut Paşa Hamamı
(XV. yüzyıl)

döneminde yaratılan mekân ve sanatın ne denli özgünlük içerdiği ortaya çıkmaktadır.

Dükkânların arasındaki alanda, Üsküp'ün bu eski merkezinde hâlâ gururla ayakta duran ve bütünüyle turistler için bir cazibe merkezi olan kutsal binalar inşa edilmiştir.

Türkler-Osmanlılar, inşaat ve yeni ekonomik politikalar ve kültürel ilişkiler yoluyla maddi ve manevi kültürün her

alanına yansıyan yeni bir hayat tarzını ortaya çıkardı. Osmanlılarla birlikte şehir mahalleleri oluşmakta ve geliştirmekteydi. Karakteristik konut mimarisine sahip mahalleler, çeşitli zanaatların yer aldığı ayrı sokakları olan zengin bir çarşı bulunuyordu. Çok sayıdaki kervansaraylar – hanlarda yerli ve yabancı tüccarlar konaklamaktaydı. Burada dinî mekânlar, camiler, tekkeler olmazsa olmazdı.

Darphanenin Açılışı

Böyle bir ortamda madeni para basmak için darphane açmanın gerekliliği kaçınılmazdı.

Rumeli'nin en önemli siyasi-ekonomik, eğitim ve kültür merkezlerinden biri olan Üsküp'te, çarşının yakınında yer alacak bir darphanenin açılmasına ihtiyaç vardı.

Çarşının başında yer alan darphane, Sultan I. Murad döneminde 1371 yılında açılmıştır. Han, hamam ve camilerin yanı sıra madeni para basılan bir darphanenin de bulunduğu bir vakıf yeri olarak görülmekteydi.

Osmanlı kültürü aracılığıyla aktarılan doğu-şark kültürünün bu bölgelerdeki atılımı, ağırlıklı olarak o dönemin şehirlerinde pek çok gündelik alanda izlenebilecek şehir kültürü üzerinden gerçekleşmiştir.

Makedonya'da Osmanlı dönemine ait adı geçen tüm bina ve nesneler, üst seviyede gelişmiş bir inşaat, zanaatçılık ve sanatsal halk yaratıcılığının varlığına tanıklık etmiştir.

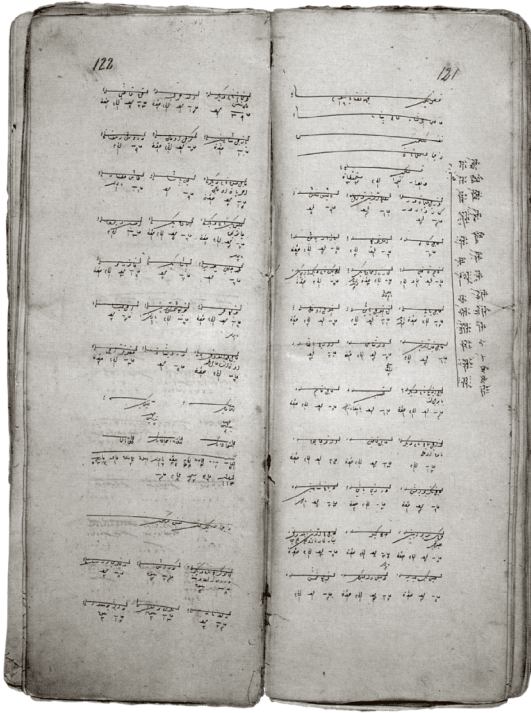

Üsküp Darphanesi'nin harabesi

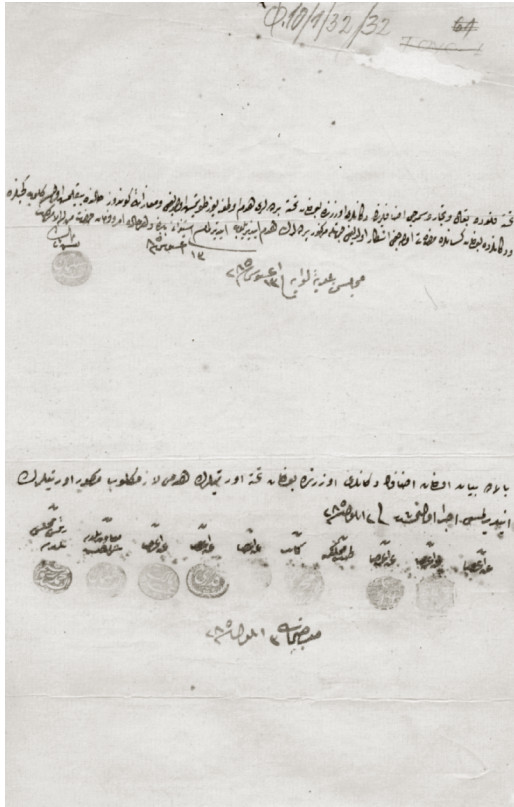

MAKEDON TOPRAKLARINDAKİ DARPHANELER

Makedonya'da sosyal ve ekonomi durumuna ilişkin 1539 yılına ait bir defter

Üsküp'teki Kale Altı Çarşısında dükkanların onarımı, yıl 1869

Osmanlı İmparatorluğu'nda Madeni Para ve Para Sisteminin Yapısı

Osmanlılar, 1326 yılında fethettiği topraklarda devletin istikrarını sağlamak ve güçlendirmek amacıyla madeni para basmaya başlamış ve oluşturmuş oldukları para sistemi imparatorluğun sonuna kadar sürmüştür, bu da Türkiye Cumhuriyeti'nde devam eden sistemin temelini teşkil etmiştir. Osmanlı para sistemi büyük ölçüde eski Roma ve Bizans tarafından kurulan önceki para sistemlerine dayandığı gibi, VII yüzyılın sonlarından itibaren gümüş dirhem, altın dinar ve bakır fuliler üretiminin yapıldığı doğudaki İslam devletlerinin para sistemlerine dayanıyordu.

Osmanlılar darphaneleri, Orhan Gazi (1324 - 1362) zamanından itibaren açmaya başlamış ve darphaneleri büyük şehirlerin ticaret merkezlerinde ve gümüş madenlerinin yakınında kurmuşlardır, zaten Fatih Sultan Mehmed (1451 - 1481) zamanında imparatorlukta madeni paraların basıldığı en az 15 darphane mevcuttu (Nikolova, 2010).

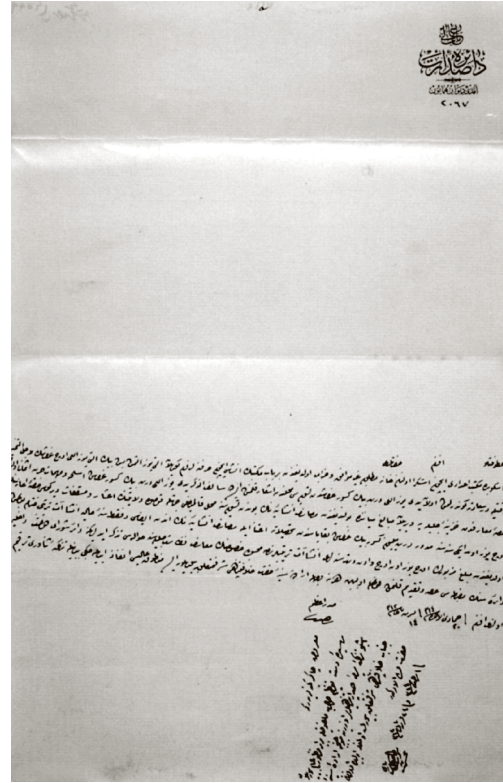
Özellikle, Üsküp (Üskup), Kratovo (Karatova), Ohri, İstanbul (Konstantiniyye), Edirne (Serez), Novar, Kahire, Halep - Suriye (Halep), Libya (Trablusgarp), Saraybosna darphanelerinde basılan paralar temsil edilmekteydi.

Büyük şehirlerdeki darphaneler çoğunlukla devlet tarafından yönetilip kontrol edilirken, illerdeki daha küçük darphaneler özel kişiler tarafından kiralanıp yönetiliyordu.

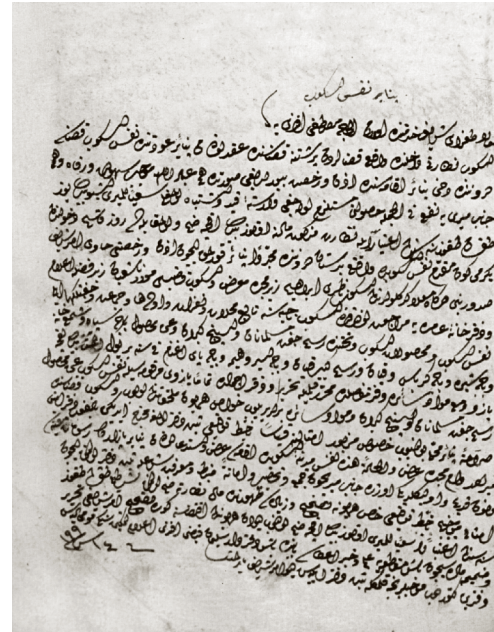
Devlet, darphanelerde 100 dirhemlik saf gümüşten basılacak olan madeni para standartlarının yanı sıra akçe sayısını da belirliyordu. Madeni paraların üretimi sırasında gümüşün bakır veya başka bir metalle karıştırılması kesinlikle yasaktı. Ayrıca, büyük miktarlarda satın alınan gümüş için pazarlarda ne kadar ödeneceği ile darphanelere gümüş getiren her bireyin ödemek zorunda olduğu miktar konusunda da kesin olarak belirlenmiş bir standart vardı. Ancak, Osmanlı arşivlerinde muhafaza edilen belgelerde darphane çalışanlarına yönelik çok sayıda tehdit ve cezaya ilişkin bilgiler yer almakta, bu da çoğu zaman standartlar ve fiyatlara ilişkin hükümlere uyulmadığını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde madeni paralar aynı şekli ve sadeliği korurken; padişah tuğrasının basıldığı zaman; basıldığı darphane; basıldığı yıl ve padişahın tahta çıktığı yıl gibi temel özellikleri de korudu. Madeni paralarının üzerindeki yazılar Arapça olup, yıllar ise Hicri yıla göre yazılmıştır. Madeni paraların arka yüzündeki tuğranın, yani padişahın damga şeklindeki tuğrasının tasarımı büyük bir hassasiyet ve sanatsal incelikle işlenmiştir.

Tuğranın yalnızca padişahı yüceltme işlevi olmayıp aynı zamanda potansiyel sahtekârları caydıracak bir tür tehdidi de temsil ediyordu.

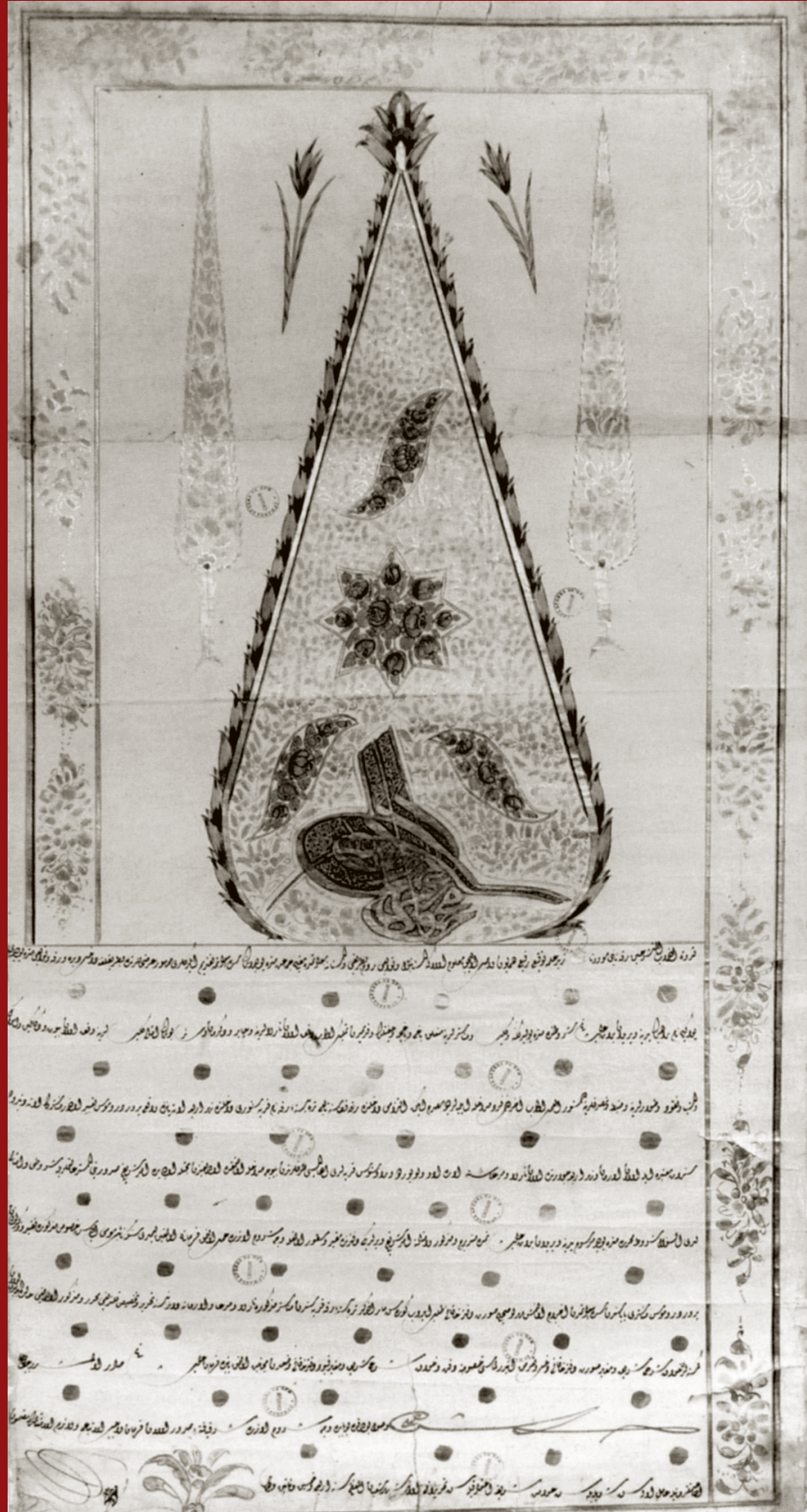

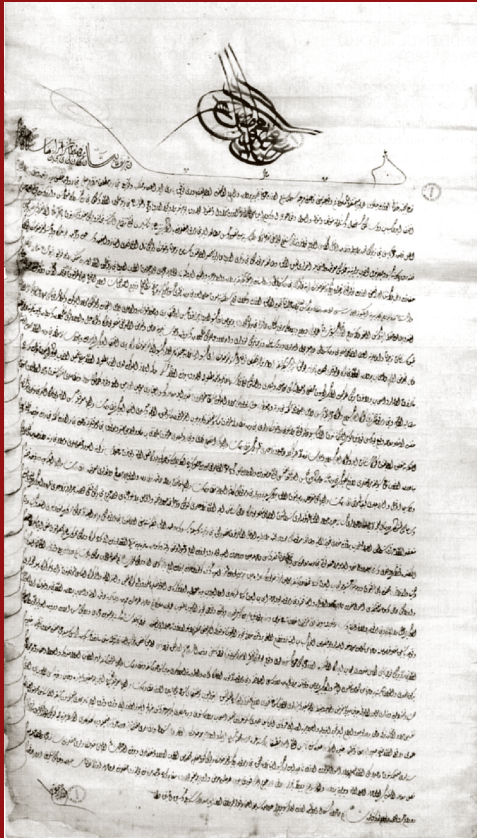
Üsküp'te lise inşaatı

Panagjur Bezisten

Aziz Yovan
Bigorski Manastırı
mülkünü koruma
altına alınmasına
dair Sultan
II. Mahmut'un
Fermanı, 20-30
Ekim 1838 yılı

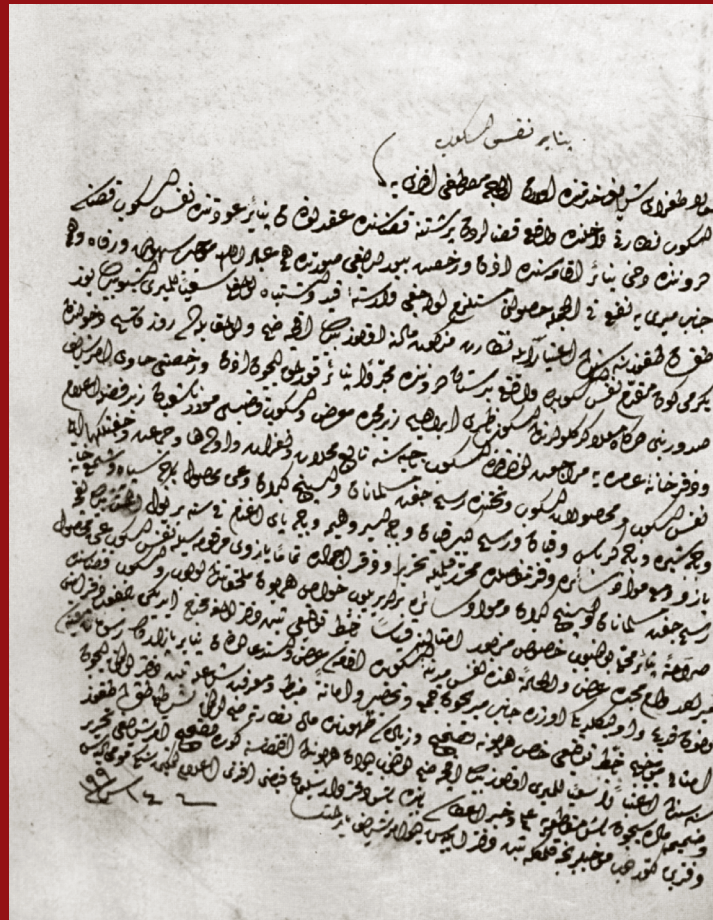

Stefan Robev'e verilen

Avrupa ile ticaret yapma Beratı, yıl 1841

XV. yüzyıldan kalma İshak Bey
Bedesteni'nin temelleri üzerine
onarılmış bedestenin bugünkü
görünümü ve içinde panayırın
yapılmasına dair izin belgesi
(22 Haziran 1785)

Aziz Kurtarıcı Kilisesi (XVII. – XVIII. yüzyıl)

Bilinen ilk Osmanlı parası, 1326/27'de aksha (Türkçe - aspra) adı verilen ilk küçük gümüş parayı basan ikinci Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi (1324 – 1362) dönemine aittir.

Daha sonra 14. yüzyıldan itibaren ülke geneline yayılmış ve 17. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun tek gümüş parası olarak kalmıştır.

Çoğu zaman, bir akçe yaklaşık 1 gram gümüş ağırlığındaydı ve 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren basılan akçeler 12 ila 14 mm çapında ve yaklaşık 4,75 - 5,33 ayar (0,95 - 1,16 gram) ağırlığındaydı.

15. yüzyılın ortalarına gelindiğinde madeni para, Güney Balkanlar ile Batı ve Orta Anadolu'da yeni fethedilen tüm bölgelerde temel takas aracı haline gelmiş ve bu bölgedeki madeni para ihtiyacı yeni açılan darphanelerden karşılanmıştır. Darphaneler önce Seres ve Edirne'de, ardından da Kosova'nın Novo Bırdo kentinde faaliyete geçmiştir. Merkezi hükümet, darphaneleri özel kişilere kir alıyor, madeni para üretimi ise yerel kadılar aracılığıyla yakından kontrol ediliyordu.

Madeni para örnekleri ve bu yayının amaçları doğrultusunda yapılan analizler, madeni paraların giderek daha düşük değerde ve ağırlıkta basılmaya başladığını, dolayısıyla 17. yüzyılın sonuna gelindiğinde ağırlıklarının yalnızca 0,13 gram olduğunu göstermektedir. Tarihsel verilerin analizi ise bize, bunun ülkedeki kalıcı krizden kaynaklandığı kadar, aynı zamanda

Üsküp panoraması,
Sultan Murat Camii ile
birlikte.

tedavülden kaldırma uygulamasının, yani iktidara gelen yeni padişahın önceki padişaha ait akçeleri geri alıp aynılarına kendi adını eklemesinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Çoğu zaman yeni akçelerin ağırlığı ve değeri daha düşüktü. Kaliteli ve temiz madeni paraların aksine, düşük kaliteli, daha düşük ağırlıkta ve sahte madeni paralar dolaşıma sokuluyordu. Devletin sahtekârlara karşı dikkatli olduğu görülmektedir.

İmparatorluğun uzun bir süre ana ödeme aracı olarak kullandığı akçe, 1839 yılına kadar üretildi.

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde gümüş basımlar, orta ve büyük ödemeler için kullanılan 20 kuruşluk bir dizi daha küçük kupürlere bölünürken, 1,5 ve 10 paiselik kupürler günlük değişim araçlarıydı.

Osmanlı nümismatik biliminin en karmaşık madeni paralarından biri, Sultan II. Mehmed'in (1451 – 1481) saltanatının ilk on yılında basılan akçedir.

Bu madeni paranın özelliği, ön yüzünün ortasına "Mehmedbina" yazısının yerleştirilmiş olması ve etrafında "Muradhanazzenasruhu 855" (Murad Han'ın oğlu Mehmed, zaferi şanlı olsun, 1451) yazısıdır.

Arka yüzdeki kitabe iki parçalı bir bezeme olup, üst kısmında madeni paranın basıldığı darphaneye göre "Amasya, Edirne, Bursa, Serez ve Novar'da darp edilmiştir" yazmaktadır.

Akçe, temel para birimi ve en yaygın ödeme aracı olmasına rağmen, daha küçük ticari hesaplamalar için mangar, mankur veya pul (Türkçe: mangir, mankur, pul) adı verilen bakır para kullanılmıştır.

Akçenin bir parçası olan bakır mangiri, Sultan I. Murad Hüdavendigâr (1362 – 1389) zamanında basılmaya başlamış, sadece yerel düzeyde kullanılıp merkezi hükümete yapılan ödemelerde kabul edilmemiştir.

Sultan I. Murad döneminde basılan birkaç mangiri örneklerinin özel koleksiyonlarda yer aldığı yönünde iddialar bulunmaktadır.

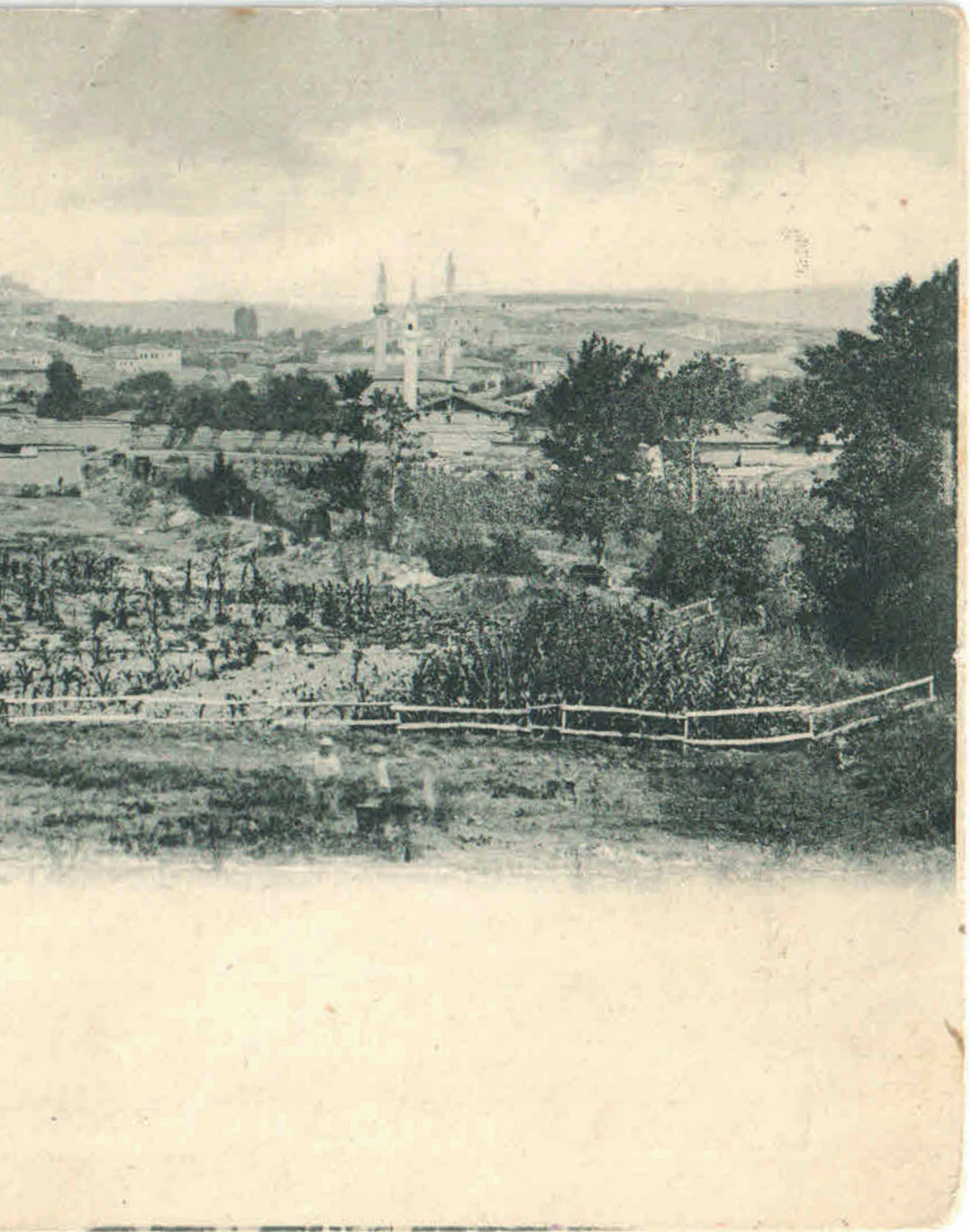
Akçeler, Üsküp Darphanesi'nde basılmıştır.

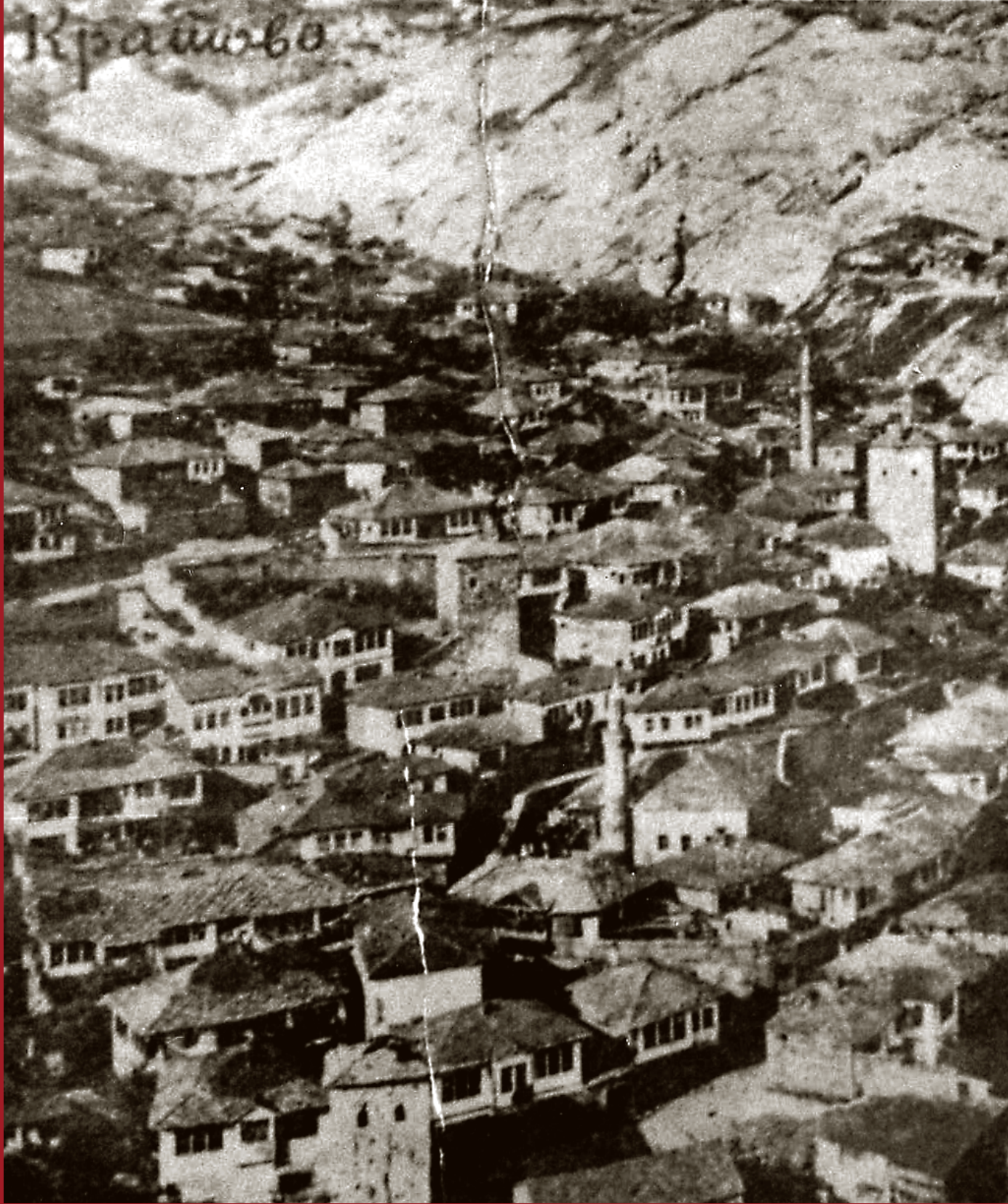

H

Üsküp Kalesi'nin doğu tarafından görünümü.

Ön planda Gazi Baba mahallesinin bir bölümü yer almaktadır. Arka planda kale surları ve iç yapılar yükselmektedir. Sağda ise Bit Pazarı ve Eski Çarşı'nın bazı bölümleri görünmektedir; fotoğrafta birkaç caminin minareleri belirgin şekilde öne çıkmaktadır.

Kratova'nın panoraması

Mangir, akçedan farklı olarak daha çok İstanbul, Edirne ve Anadolu'nun bakır madenlerine yakın şehirlerinde üretilmektedir. Mangir, 15. yüzyılın ortalarında Anadolu'nun sekiz ayrı şehrinde üretilip buradan Balkanlara taşınarak kullanıma sunulmuştur.

Yeni mangirler piyasaya sürüldüğünde eskileri geçersiz sayılarak yasaklanmıştır. Devlet, bakır paraların dolaşımını sıkı bir şekilde kontrol etmekte ve bunların yalnızca belirli miktarlarda üretilmesine izin vermektedir.

Sultan II. Mehmet zamanında ise piyasada farklı büyüklükte iki bakır para mevcuttur: 1 dirhem (3.20 gram) ağırlığında ve 8 parçası bir akçe değerinde olan büyük mangir ve 24 parçası bir akçe değerinde olan, 1/3 dirhem ağırlığında küçük mangir. 16. yüzyılın ikinci yarısında 1/2 veya 1/4 mangir değerindeki küçük bakır paralar piyasaya sürülmüş ve bunların 32 tanesi bir akçe değerindedir.

Fethedilen toprakların genişletilmesinden ve yavaş yavaş bir dünya imparatorluğuna dönüşen bir devletin yaratılmasından sonra Osmanlılar, gümüşün sınırlı, içsel karakterini aşacak yeni ve daha güçlü bir ödeme aracını dolaşıma sokma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç onları daha değerli bir metale, yani altına yönelmeye teşvik etmiştir.

Osmanlı para sisteminde, Sultan II. Mehmed'in getirdiği büyük para reformlarının bir parçası olarak altın kupürleri uygulamaya konulmuştur. Yeni paralar, Venedik dükası standardına göre basılıyor ve başlangıçta yalnızca İstanbul'da

üretiliyordu. En büyük darphane faaliyeti Bursa ve Edirne şehirlerinde görülürken, İmparatorluktaki darphane faaliyetinin zirvesi, 40'ın üzerinde darphanenin faal olduğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520 – 1566) yaşanmıştır.

“Sultani” veya “hasene-i sultani” olarak adlandırılan ilk altın paralar, halk arasında altınlar olarak biliniyordu. Osmanlılar bunları 1477/78'de İstanbul'da basmıştır.

Madeni paraların ön yüzünde, zamanında basıldıkları padişahın adı yer alıyordu: Murathan'ın oğlu II. Mehmet. Dövüldükleri yer: Konstantiniyye. Hicri dövülme zamanı: 882 (yani 1477/78). Arka yüzün diğer tarafında ise altın parayı basan kişinin Allah'ın yardımıyla gerçekleştiğini anlatan Arapça kısa bir metin yer alıyordu.

Bu Osmanlı altın madeni para, ağırlığı ve içerdiği altın miktarı itibarıyla diğer Akdeniz ülkelerinin altın madeni paralarından daha yüksek değere ve kaliteye sahipti.

Aslında, Avrupa altın paralarıyla rekabet edebilmek ve özellikle Avrupa ülkeleriyle ticarete uluslararası alanda ödeme aracı olarak kullanılmak üzere Venedik dükası standartlarına göre işlenmişti. 14. yüzyılın sonlarına kadar padişahın altın parası ile yabancı düka arasındaki döviz kuru eşitken, 17. yüzyılın başlarından itibaren dükanın değeri biraz daha yüksekti.

Altın madeni paraların basıldığı ana merkezler İstanbul ve Kahire idi, Balkan Yarımadası topraklarında ise bu tür merkezler Kratova ve Siderokapsa idi.

Müze koleksiyonundaki araştırmalara ve madeni para örneklerine dayanarak, Makedonya topraklarında Üsküp, Kratova ve Ohri darphaneleri olmak üzere üç darphanenin faaliyette olduğu sonucuna varılabilir.

Üsküp ve Kratovo'daki darphaneler aynı dönemde çalışmaya başlarken, Ohri'deki darphanenin daha sonra açılıp kısa bir süre çalışmış olması bu darphanede basılan madeni paraların çok nadir olduğunu göstermektedir.

Para Krizi

Genel olarak Osmanlı para sistemi 16. yüzyılın son yıllarına kadar nispeten iyi işlemekteydi.

İmparatorluktaki ilk büyük para krizi, 1585-1586 yılları arasında meydana gelmiştir. Sultan III. Murat (1574 - 1595) döneminde fark edilmiş, madenlerin işletilmesindeki zayıf organizasyon, yeni dünyadan gümüş akışı, eyaletlerde vergi toplamayı başaramayan merkezi hükümetin zayıflaması ve devlet hazinesinin boş kalması krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Elbette nedenlerden biri de, imparatorluk genelinde dolaşan çok sayıdaki sahte madeni paraydı, madeni paraların basılmasında kullanılan gümüşün saflığında yaşanan dalgalanmalar ve değerinin düşmesi, 1640'ta Balkanlar ve Küçük Asya'da çok sayıda darphanenin kapanmasıyla sonuçlandı.

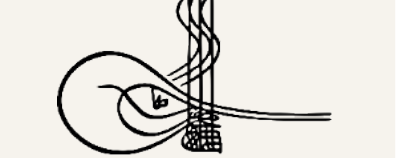
Makedonya topraklarında Üsküp, Kratova ve Ohri'deki darphaneler faaliyet gösteriyordu ancak söz konusu darphanelerin işleyişi çalışmamızın bir sonraki bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacak ve açıklanacaktır. Her üç darphanede de gümüş, altın ve bakır madeni paralar basılmıştır.

En yaygın para birimi akçeydi, altın paralar ise çok daha az sıklıkta basılıyordu ve ele geçen örnekler bunların çok daha az sıklıkta basıldığını göstermekte ve doğrulamaktadır.

Üsküp Darphanesindeki tek bakır mangir örneği özel koleksiyonda yer almaktadır.

1 nolu tabloda Makedonya topraklarındaki darphanelerde gümüş para (akçe) bastıran Osmanlı padişahları gösterilmektedir.

Tablo 1

İSİM	TAKMA ADI / MAHLAS	HÜKÜM SÜRDÜĞÜ DÖNEM	TUĞRA
Fatih II. Mehmed	II. Mehmet FÂTİH	1451 – 1481	
Veli II. Beyazid	II. Bayazid VELÎ	1481 – 1512	
I. Selim (Yavuz Sultan Selim)	I. Selim YAVUZ	1512 – 1520	
I. Süleyman (Kanûnî Sultan Süleyman) (Muhteşem Süleyman)	I. Süleyman MUHTEŞEM KANÛNÎ	1520 – 1566	
II. Selim SARI	II. Selim SARI	1566 – 1574	
III. Murat Dindar	III. Murat Dindar	1574 – 1595	
III. Mehmet ADLÎ	III. Mehmet ADLÎ	1595 – 1603	
I. Ahmet BAHTÎ	I. Ahmet BAHTÎ	1603 – 1617	
II. Osman GENÇ veya ŞEHÎD	II. Osman GENÇ	1618 – 1622	

Fatih II. Mehmed (1451 - 1481)

Osmanlı Bankası (XIX. yüzyılın sonu)

Üsküp'ün Düşüşü ve Osmanlı Yönetimi

Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Balkan kentleşmesi yoluyla konumu, doğası ve rolünü değiştirerek yeni fethedilen toprakların tamamında güçlü bir etkiye sahipti.

Ortadoğu, Anadolu ve Balkan şehirleri arasında kentsel görünüm ve yapısal organizasyon açısından neredeyse hiçbir fark bulunmamaktaydı.

Ortaçağ'da önemli jeo-stratejik, ticari ve idari merkezler olan pek çok kent önemini kaybederek, bir kısmı ise önemini korumayı başarmıştır.

Makedonya'nın en kuzeyinde yer alan Üsküp şehri, Osmanlı egemenliğine giren son Makedon şehirlerinden biriydi.

Üsküp'ün Vodno köyünün yukarısında bulunan Aziz Teodor manastırının Çiçek Üçlüsü'nde (XII. yüzyıl), bu manastırın keşiş ve kurucusu olan Stefan, şehrin Osmanlılar tarafından kesin fethedilme tarihi ile diğer ayrıntıların da yer aldığı kayıtlar bugün Moskova yakınlarındaki tek gecelik manastırında, yani Hlud kütüphanesinde saklanmaktadır.

Kayıtların yazıldığı tarih, kendisinden önceki metinde kayıtlıdır, yani tarih şu şekilde belirtilir: Bizans takvimine göre 6900 yılı, Türklerin Üsküp'ü 6 Ocak'ta ele geçirdiği tarih olup, bu da Miladi 6 Ocak 1392'ye karşılık gelmektedir (Gjorgjiev, 1997).

Üsküp'ün Osmanlılar tarafından fethedilme şekli konusunda birçok kaynak farklı varsayımlarda bulunmaktadır; bazıları şehrin barış içinde Osmanlı

generali Yiğit Bey'e teslim edildiğini belirtirken, bazıları Üsküp'ün kılıç ve savaşla fethedildiğinden söz etmektedir.

Üsküp, 6 Ocak 1392 tarihinde Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra Osmanlı devletinin daha da genişlemesi için önemli bir askeri-stratejik üs haline getirilmiş ve zamanla büyüyerek Balkanlar'da büyük bir idari ve ekonomik merkez haline gelmiştir (Stojanovski, 1989).

Ancak, 16. yüzyılın başlarında Osmanlı Hanedanlığı Tarihi kitabının yazarı İbn Kemal'in miras bıraktığı fetihle ilgili şu ana kadarki tek kapsamlı anlatımdan öğrendiğimiz kadarıyla, şehir silahlarla ele

geçirilmiştir. Bu eserin dördüncü cildinin Üsküp'e ayrılan bölümünde, "cesur gazilerin büyüğü Paşa Yiğit Bey'in kahraman atlılarla gelip şehri ele geçirdiği" anlatılmaktadır.

İbn Kemal savaşın olay örgüsünü, bugünkü Mescid Camii'nden, o zaman ise kale önündeki kiliseden "çok sayıda silahlarla" örgütlenen silahlı adamların Osmanlı saldırısına karşı gelen direnişini anlatmaktadır.

Ancak Hristiyanlardan oluşan küçük bir grubun bu umutsuz girişimi daha sonraki olayları etkileyemezdi. Kısa ama şiddetli bir savaşın ardından Osmanlılar,

Evliyâ Çelebi'yi at
üzerinde seyahat
ederken gösteren 17.
yüzyıla ait bir çizim.

“bir dağın tepesindeki kaleye bitişik olan kiliseyi” ele geçirdi ve ardından Üsküp kalesi de teslim oldu.

Üsküp'ün fethinden sonra ilk başta bir durgunluk yaşandı, ancak yine de şehir yeniden canlanmaya başladı ve kısa sürede fethin sonuçlarının üstesinden gelmeyi başardı.

Kent, olağanüstü geo-stratejik konumu sayesinde çevresindeki diğer yerleşim birimlerine kıyasen askeri açıdan da lider konumdaydı.

Osmanlının fetih hedeflerinin kuzeye doğru kaydığı koşullarda, yeni hükümetin bu hedeflerle sınırda bulunan şehrin konumundan faydalanması oldukça doğaldı.

Üsküp aslında Osmanlı yetkililerinin İmparatorluğun sınır bölgelerinde örgütlediği askeri bir merkez, yani belirgin askeri ve geçici karaktere sahip idari bir birim haline geldi.

Kıyının başında Osmanlı kaynaklarında “ucbeg” olarak adlandırılan bir lider veya dük vardı.

Görevi, komşu düşman topraklarını kontrol etmek ve çoğu zaman merkezi hükümetten bağımsız olarak saldırmak, böylece bu toprakların tamamen fethedilmesi için zemin hazırlamaktı.

Üsküp'te iktidara gelen, yani lider olarak atanan ilk Türk hükümdarı, onun fatihi Yiğit Bey'dir. Aslında Üsküp, Osmanlı yönetiminin ilk yıllarında Osmanlının Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna'ya yönelik askeri seferlerinin başladığı bir askeri üs rolünü üstlendi.

Üsküp'teki yerleşim yerinin bugünkü adı olan Topaana aslında Tophane (Türkçe: tophane - topçu cephaneliği) kelimesinden gelmektedir, çünkü Konstantinopolis'in fatihi Sultan II. Mehmed Fatih (1451 - 1481), askeri seferlerde kullandığı topları burada saklamıştır.

Üsküp bölgesi, askeri üs rolünü 1463 yılına kadar sürdürdü; ancak o dönemde Bosna da Osmanlı egemenliğine girdikten sonra önemini yitirdi.

Üsküp bölgesi paşa sancağının ayrılmaz bir parçası haline geldi ve 15. yüzyılın ikinci yarısının tamamında idari

organizasyon açısından bir subaşı tarafından yönetilen bir vilayet veya subaşı-lık olarak varlığını sürdürdü.

Bu subaşılık 16. yüzyılın ilk on yılının sonlarında kaldırılmış ve yerine yine paşa sancağı çerçevesinde ayrı bir Üs-küp nahiyesi oluşturulmuştur. Böylece Üsküp bölgesi düzenli ve kalıcı bir Os-manlı düzeni çerçevesi içine alındı.

Şehrin, 16. yüzyılın ortalarında Üsküp Sancağı'nın merkezi haline gelmiş olma-sı idari düzenlenme açısından önemli bir değişikliğe neden olmuştur.

Üsküp, Kalkandelen, Pirlepe ve Kırçova nahiyeleri bu sancağa dahil edilirken, Köprülü 17. yüzyılda kısa bir süre olmak üzere sancağa dahil edilmiştir.

Balkan yarımadasının en önemli Os-manlı ve idari merkezlerinden biri hali-ne gelen şehrin gelişmesinde Üsküp'ün özel bir sancağın merkezine dönüştürül-mesi önemli bir rol oynamaktaydı.

Üsküp'ün Osmanlı Balkan vilayetleri-nin askeri ve idari teşkilatlanmasında

üstlendiği rol, şehrin çok hızlı ve büyük ölçüde Türk etnik unsuru tarafından sö-mürgeleştirilmesinin, din ve etnik ya-pıda değişikliklere yol açmasının temel nedenlerinden birini teşkil etmekteydi

Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi, 1660 yı-lında Üsküp'ten geçerken kentte o döne-me ait 120 İslami ibadethane (büyük ve küçük camiler, mescitler ve özel ibadet-haneler), 70 ilkokul (mektep), 20 tekke, birkaç hamam, 9 imarethane ve çeşitli han vb. kurumların bulunduğunu öne sürmektedir (Chelebija, 1957). Dönemin vakanüvislerine göre Üsküp'ün Rume-li'de Osmanlı ve doğu görünümü kazanan ilk şehir olması, çok kısa bir süre içinde Müslüman unsurunun Hristiyan unsuru-na karşı ağır basmasına neden olmuştur.

15. ve 16. yüzyıllara ait nüfus sayımı defterlerinin, nüfus sayımının yanı sıra kentteki en kalabalık iki topluluk arasın-daki ilişkinin de gözlenmesine olanak sağlamaktadır (Tablo 2):

Yahudi nüfusu, 1492 yılında İber Yarı-madası'ndan sürgün edildiğinde Selanik

Tablo 2. 15. ve 16. yüzyıllara ait nüfus sayısı ve oranı

Yıl	Müslüman Ailelerin Sayısı	Hristiyan Ailelerin Sayısı	Toplam nüfus
1452/53	516	339	4 275
1467/68	666	363	5 145
1519	623	300	4 615
1528	644	227	4 415
1544/45	1067	224	6 615
1568/69	1485	547	10 425

Tablo 3. 15. ve 16. yüzyıllar arasında zanaatla uğraşan nüfus sayısı ve oranı.

Yıl	Zanaatların Sayısı	Zanaatla Uğraşan Aile Sayısı	Aile Yapısı	
			Hristiyanlar	Müslümanlar
1452/53	48	232	56	186
1467/68	54	285	/	/
1546	520	/	/	/

ve Dubrovnik üzerinden Balkan yarımadasına göç etmeye başladı.

1528'den başlayarak Üsküp'te yapılan nüfus sayımlarında Yahudi nüfusu ilk kez kayıtlara geçmiş, böylece 1528'de 12 Yahudi ailesi kayıt altına alınmış, 1544'te 32 aile, 1568/69'da ise Yahudi ailelerin sayısı 53'e çıkmış oldu.

Üsküp'te 1544 yılında fernagan – I Üsküp olarak adlandırılan 8 aileden oluşan başka bir özel topluluk daha kayıtlara geçti.

Üsküp'te tüccar olarak ikamet eden Dubrovnik Cumhuriyeti vatandaşları olan katolik Hristiyanlar aslında bu ailelerin arkasında duran kişilerdi.

1568/69'da sayıları 30 Katolik aileye yükseldi. Romanlar, büyük Osmanlı şehirlerinde o dönemde kaçınılmaz bir unsurdur; 1523'te Üsküp'te 25'i Müslüman ve 15'i Hristiyan olmak üzere 40 aile mevcuttu.

Üsküp şehrinin nüfus yapısındaki değişim ve demografik gelişim, ticaretin ve ekonominin büyüme ve gelişmesine katkı sağladı.

Şehrin demografik büyümesinin getirmiş olduğu ihtiyaçlar ile hayat tarzındaki değişim, Osmanlı ordusunun artan ihtiyaçları ile birlikte, pabuççu, bozacı, helvacı, zırhçı, abacı vb. gibi yeni esnaflık zanaatlarının ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu değişikliklerle birlikte şehir, bölgeye yerleşmek isteyen çevredeki kırsal yerleşim birimleri için de cazip hale geldi.

Madeni para basımı için Üsküp Darphanesi'nin faaliyete geçmesi ile Tophane'de de sadece topçu birliğinin değil, Osmanlı padişahı için dökümhane ve top yapım atölyesinin de açılıp faaliyete geçmesi sonucunda zanaatkârların sayısı gittikçe arttı (Tablo 3).

Özellikle 1528 yılında Üsküp'te 831 ticari veya zanaat dükkânının faaliyet göstermesi, 1546 yılında ise şehirde kayıtlı 520 zanaatkârın olması şehir ekonomisindeki büyümeyi göz önüne sermekteydi. Zanaatkârlar haksız rekabetten korunmak için esnaflarla teşkilatlanmış bulunmaktaydı, birbirlerine yardım etmek ve destek olmak asıl amaçlardan birini teşkil etmekteydi.

Tablo 4. Zanaata göre esnaf sayısı

Zanaat	Esnaf sayısı
Terzi	42
Paşmakçı	36
Şapkacı	27
Pabuççu	25

Üsküp şehrinin büyük ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiş olduğu, nüfus ve zanaatkârların sayısını kaydetmenin yanı sıra şehirler ve yaşadıkları yerler arasındaki ticari bağlantıları kıyaslamada önemli bir rol oynayan o zamanın gezgin ve tarihçilerinin kayıtlarından da anlaşılmaktadır. Zanaatkarların çoğu aynı zamanda ürünlerinin satıcısı olsalar da ticaret, şehrin ekonomisi için daha büyük önem taşımaktaydı.

Ticareti uluslararası alanda yaygınlaştıran ve çarşıda yüzlerce dükkân ve atölyeye sahip olan ilk büyük tüccarlar, Paşa Yiğit Bey ile oğulları İshak Bey ve İsa Bey'dir.

Üsküp'ün bir ticaret merkezi olarak cazip gelmesi, farklı yerlerden gelen kervanların yerel halkla pazarlar, hanlar ve şehrin bedesteninde bir araya gelmesini sağlıyordu.

En yaygın ticaretlerden biri deri ticaretiydi ve büyük miktarlarda balmumu da Ankona ve Venedik'e ihraç edilmekteydi.

Üsküp'ün imparatorluk içindeki önemi sadece sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimiyle değil, aynı zamanda şehrin tam ortasında bulunan darphanenin işleyişine de dayanmaktaydı.

Üsküp Darphanesi'nin İşleyişi

Üsküp darphanesinin, Sultan II. Mehmet'in (1451–1481) hükümdarlığı sırasında, 1471 yılında açılmış olduğu öne sürülmektedir. O dönemde basılmış olan paranın (akçe) üzerindeki yazı bunu kanıtlar niteliktedir (Sreckovich, 1987).

Bazı yazarlara göre, Üsküp'teki ilk para (akçe) 1422 yılında basılmıştır.

Darphane, Üsküp'ün birçok vakıf mülküne sahip olan Davut Paşa'nın vakfına bağlıydı. Bu vakfa, “Vardar köprüsünün diğer yanındaki büyük hamama yakın olan küçük bir hamam” (günümüzde Daut Paşa Hamamı olarak bilinen, Üsküp çarşısının girişinde bulunan hamam) ve “büyük hamamın yakınındaki bir köle evi ile hana yakın bir para basım atölyesi” dahil edilmiştir.

Konumu, günümüz Aziz Dimitri Kilisesi'nin karşısında bulunuyordu ve 1963 yılındaki depreme kadar (Fotoğraf No 3) duvarlarının kalıntıları olduğu gibi duruyordu (Gjorgjiev & Nikolova, 2008). Üsküp Darphanesi, Sultan I. Mustafa'nın (Kasım 1617 – Şubat 1618 ve Mayıs 1622 – Eylül 1623) hükümdarlığı döneminde birtakım kesintilere uğramakla birlikte 1640 yılına kadar, yani Sultan IV. Murat'ın (1623 – 1640) hükümdarlığının sonuna kadar faaliyet göstermiştir. Şimdiye kadar elde edilen verilere dayanarak Sultan IV. Murat'ın, Üsküp darphanesinde para basan son sultan olduğu görülmektedir.

Üsküp'te bir darphanenin açılmasının nedenlerinden biri, bunun bir Osmanlı geleneği olmasının yanı sıra, şehirde daha önce Sırp İmparatoru Dušan'ın (1331–1355) döneminde faaliyet gösteren bir darphanenin var olmasıydı. Bu darphane faaliyetleri, Osmanlıların Üsküp'ü fethetmesinden önce Vuk Branković döneminde de devam etmişti. Bu dönemde basılan madeni paraların üzerindeki “Skoplj” yazısından da anlaşılabacağı üzere darphane şehrin içinde bulunuyordu.

Osmanlı yönetimi döneminde Üsküp'ün, Balkanlar'daki en önemli askeri-stratejik ve idari merkezlerden biri olması, şehirde bir darphanenin açılmasının nedenlerinden biridir.

Üsküp çevresindeki maden zenginlikleri, para basım evinin faaliyet göstermesi açısından son derece önemli ve belirleyici bir rol oynamıştır.

Ünlü Hacı Kalfa'nın eserlerinden alınan verilere dayanarak Üsküp'te 17. yüzyılın ortalarında “Denetleyici Maden Bürosu” adlı bir kurumun faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, ünlü gezgin Evliya Çelebi'nin notlarında, Kratova madenleri hariç tüm gümüş ve demir madenlerini yöneten bir “para denetleyicisi”nin (Türkçe: sikke nazırı) olduğu belirtilmiştir. Sikke Nazırı, madenleri 70 yük akçe karşılığında kiralamıştır.

Üsküp'te, daha geniş bir bölge için maden yönetiminin merkezi de bulunuyordu. Buradan, Üsküp kadısına ve yukarıda adı geçen maden denetleyicisine,

Tablo 5. Uzmanlaşmış Çalışanlar ve Madeni Para Dövme Sürecindeki Görevleri

Uzman işçi	Darphanedeki Faaliyetler
Usta	Darphaneye demir alımını sağlardı
Kerpeten Ustası	Demir kerpetenlerle metali özel silindirlere (tabzanlara) yerleştirirdi
Kalıpçı	Demir levhayı belirli bir kalınlığa kadar inceltirdi
Kalıpçı	Metal telini ince, düz bir şeride yayardı
Mühürcü	Sultan tuğrasını döver veya basardı
Çaşnikuyucu	Metali fırına koyarak test ederdi
Akraci	Gümüşü asitle beyazlatırdı
Ölçücü	Gümüşün doğru miktarını ölçerdi
Demirci	Gümüşü dövüp mührü basardı

İstanbul, Sofya ve Selanik'e kurşun gönderilmesi talepleri iletilirdi. Bu talepler 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir ve Osmanlı arşivlerinde saklanırdı. Talepler, Üsküp çevresinde gümüş ve kurşun madenlerinin var olduğu ihtimallerini göstermektedir.

Bu arşivdeki kayıtlar, Üsküp çevresindeki Kratova, Selanik, Siderokapsa, Ser ve Drama bölgelerinde gümüş ve kurşun madenlerinin bulunduğunu ve bu madenlerin 1583 – 1635 yılları arasında belirli sürelerle kiralandığını göstermektedir.

Her maden için bir “hutman” (maden yöneticisi) atanırdı. Bu kişinin görevi, gümüşün çıkarılması ve üretimi için maliyetleri hesaplamak ve böylece Üsküp'teki madenlerin kiralama bedelinin belirlenmesine yardımcı olmaktı.

Bu tür hesaplamalar Kratova madenleri için de yapılmıştı. 1641 – 1643 yılları arasında Üsküp'teki madenlerin varlığına dair kanıt, madenlerden elde edilen gelirlerin 2.593.485 akçe olarak kaydedilmesi- dir. Bu gelirlerin bir kısmı, Budin, Temeşvar ve Kanjiža kalelerindeki yeniçeri ve topçuların maaşları için kullanılmıştır.

Küçük darphanelerden biri olan Üsküp Darphanesi, sürenin uzatılması kaydıyla üç ila altı yıl arasında kişiye özel de kiralanmıştır.

Kiracı ya da “amil” olarak adlandırılan kişi, devlete olan borcunu ödedikten sonra, ürettiği madeni paraları merkezi makamlara teslim ettiğinde şekil, ağırlık ve metal içeriği standartlarından sapmayacağına dair sorumluluk alırdı.

Kiracının başında genellikle madenleri kontrol eden ve devlet tarafından atanmış olan “emin” adlı bir denetçi

bulunurdu. Emin, madeni paraların basıldığı yere yakın madenleri denetleyen kişi olarak bilinirdi. Emin, şehrin kadısı ile birlikte darphanenin işleyişini kontrol altında tutmaktaydı.

Darphanelerde, değerli metallerin işleme sürecinin korunmasından sorumlu olan “sahib-i ayar” adlı bir uzman denetçi bulunmaktaydı. Kiracı, ustalar ve işçiler, gümüş işleme ile ilgili herhangi bir faaliyet yapamazdı; bu tür faaliyetlerin öncelikle kontrolör tarafından onaylanması gerekirdi. Ek olarak, kontrolör gümüşün saflaştırılma sürecini denetlerdi. Yasalara göre, 100 dirhem gümüşte 1/2 dirhemden fazla bir kayıp olmamalıydı ve 100 dirhem gümüşten 420 akçe basılmalıydı.

Darphanelerdeki üretim süreci daha o dönemde yüksek seviyede organize edilirdi. Her çalışan belirli bir alanda uzmanlaşıp sorumlu olduğu görevleri ile bu görevlerin sıralamasına son derece hâkimdi.

Madeni paraların üretim süreci, 1536 tarihli I. Süleyman (Kanûnî Sultan Süleyman 1520-1566) kanunlarıyla kesin bir şekilde tanımlanmıştı. Para basım evine

Eski şehrin panoramik fotoğrafı doğudan batıya doğru çekilmiştir. Ön kısımda, alçak, harap evler ve yüksek duvarlarla çevrili, avlularında yeşillik bulunan katlı evlerle çarşının bir kısmı yer almaktadır. Dar sokaklar vardır. Sol üstte Mustafa Paşa Camii yükselirken onun sağında bulunan kale de üzerindeki yapılarla dikkat çekmektedir.

teslim edilen 13.000 gram gümüş, kayıt defterlerine geçirilirdi. Gümüşün eritilmesi sırasında 65 gramdan fazla meydana gelen kayıp kiracının yükümlülüğündeydi. 100 dirhem gümüşten 420 akçe üretilmesi en önemli unsurdur. Madeni paraların üretim ve dövme süreci aşağıda gösterilmiştir:

- Usta - Darphaneye demir alımını sağlardı.
- Kerpeten ustası, demir kerpetenlerle metali özel silindirlere (tabzanlara) yerleştirirdi. İnceltmiş levhayı genişletirdi.
- Kalıpçı – demir levhayı belirli bir kalınlığa kadar inceltirdi.
- Kalıpçı –Metal telini ince, düz bir şeride yayardı.
- Mühürücü – Sultan tuğrasını vurur veya basardı

Madeni para dövme süreci tamamlandıktan sonra ustalar, kadı, emin, kiracı ve yazıcı ile bir toplantı yaparak tutanak tutulur ve çalışanlara, kiracı ve devlete yapılacak ödemeler hesaplanırdı.

Toplam maliyetler, değer %24,9'u kadar olup geri kalan ise kiracının kazancıydı. Bu durum, gümüş madenleri ve madeni para darphanelerinin açılması na ek bir teşvik sağlamıştı.

Bu eğilim, özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın döneminde oldukça belirgindi.

Üsküp Darphanesinde bulunan madeni para örnekleri, darphanede altın, gümüş ve bakır paraların üretildiğini kanıtlamaktadır.

Darphanede bakır paraların dövüldüğünü kanıtlayan sadece bir mangirin bulunmuş olması ilginç bir durum teşkil etmektedir. 1990 yılında Güney Sırbistan bölgesinde bulunan bu örnek özel bir koleksiyonda yer almaktadır.

Ağırlığı 1,975 gram olan bu mangir, 926 Hicri yılında yani 1519/1520 yılında basılmıştır. Ön yüzü, İstanbul'daki Süleymaniye Camii'nin inşası için basılan paraların arka yüz modeline göre tasarlanmıştır.

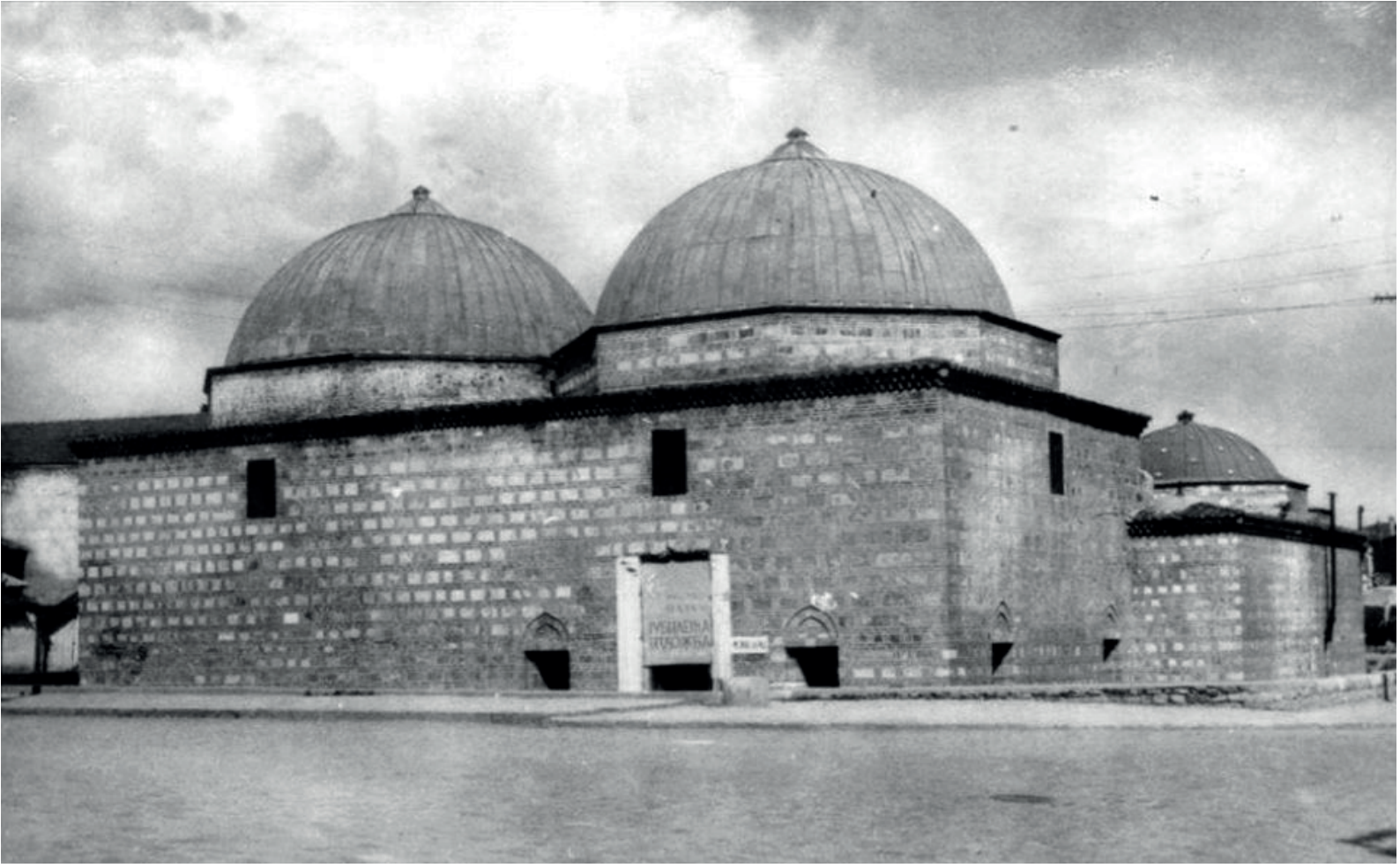
Ön yüzündeki yazı: "Hükümdarlığı sonsuz olsun", Üsküp'te dövülmüş olup, arka yüzünde ise bir süsleme bulunmaktadır. Ön yüzündeki güzel hat yazısı ve arka yüzündeki süslemeler, mangirin otantik olduğunu ve sahte olmadığını doğrulamaktadır.

Üsküp Darphanesinde en çok gümüş paralar – akçeler – üretilmiştir. Bu paraların genel standartlara göre dövülmüş olması, Osmanlı paralarının zamanla geçirdiği tüm değişimleri takip etme imkânı sağlamaktadır.

Eski Osmanlı geleneğine göre, Sultan II. Mehmet (Fatih), her onuncu Hicri yılda akçelerin türünü değiştirirdi. Her tasarım değişikliği, akçelerin ağırlığında yaklaşık yarım karatlık bir azalmaya neden olurdu.

Bu tür değişiklikler, Üsküp Darphanesinde basılan akçelere de yansımıştır. Osmanlı İmparatorluğu genelinde 886 Hicri yılında (1480/81) yapılan tasarım değişiklikleri, Üsküp akçelerine de uygulanmıştır.

II. Mehmet'in 1481'deki ölümünden sonra da, onun adıyla akçe basılmaya devam

Yakınında Üsküp Darphanesi'nin bulunduğu Davut Paşa Hamamı (XV. yüzyıl)

edildi. Ancak arka yüzü, 885 yılındaki akçelerle aynı kaldı, sadece Hicri 886 yılı olarak değiştirildi. Bu tür akçeler ayrıca Üsküp Darphanesi'nde de basılmıştır.

Osmanlı paralarının ön yüzünde iki ana yazı tipi bulunmaktadır. 1. tip, yazının paranın kenarına yerleştirilen ve Rumeli darphanelerinde kullanılan yazı tipidir; 2. tip ise yazının paranın ortasına yerleştirilen ve Anadolu darphanelerinde kullanılan yazı tipidir.

Üsküp Darphanesinde paralar 1. tipte basılmıştır ve örnekleri Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ulusal Müzesi'nin tarihî koleksiyonunda yer almaktadır.

Sultan II. Bayezid (1481-1512) ve I. Selim (1512-1520) döneminden günümüze kadar, Üsküp'te basılmış yaklaşık on farklı akçe tipi kayıt altına alınmıştır ve bunlardan bazıları gerçek manada nadir ve benzersizdir.

Osmanlı İmparatorluğu, Kanuni Sultan Süleyman döneminde askeri ve siyasi

alandaki zirveye ulaşmıştı. Bu dönemin, aynı zamanda madeni para dövmede de altın çağını yaşadığını, bu da Üsküp Darphanesi'nin oldukça faal ve verimli olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, Sultan Süleyman döneminde 30 adet gümüş akçe basıldığını ve bu paraların benzer tasarıma ve aynı yazılara sahip olduğunu göstermiştir.

Ön yüzdeki yazı: “Sultan Süleyman Şah, Selim Şah’ın oğlu” şeklindedir. Arka yüzdeki yazı ise şu şekildedir: “Zaferi Yüce Olsun, Hicri 926 yılı Üsküp Darphanesi’nde basıldı.”

Akçelerin üzerindeki yazılar ve üretimlerine dayanarak Kanuni Sultan Süleyman dönemini üç farklı döneme ayırmak mümkündür. Kanuni Sultan Süleyman’ın saltanatındaki dönemlere göre, Üsküp Darphanesi en aktif dönemini birinci dönemde yaşarken ikinci dönemde ise faaliyetlerin azaldığı görülmektedir.

Darphanedeki bu faaliyet azalmasının nedenlerinden biri, 1536 yılındaki Madencilik Yasasına dayandırılabilir. Bu yasa, Osmanlı İmparatorluğu genelinde madenciliğin ve ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Üsküp Darphanesi, büyük ölçüde Üsküp bölgesinde yapılan gümüş alım satımına tabiydi.

Bu nedenle Üsküp Darphanesi, gümüş üretiminin ve alım satımının daha ucuz yapıldığı madencilik merkezlerine yakın bölgelerde kurulan diğer darphanelere karşı ciddi bir rekabet oluşturamadı. Bu durum, Üsküp Darphanesi'nin verimliliğinin ve iş kapasitesinin azalmasına neden oldu.

536 tarihli Madeni Para Basım Yasası'na göre, yeni akçe basımı için darphane'nin öncelikle yeterli miktarda gümüş temin etmesi gerekirdi. Ayrıca, ön ve arka yüz tasarımları için Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentindeki merkezi para darphanesinden izin alması da gerekirdi.

Üsküp Darphanesi'nin Merkez Darphane'den sadece beş defa izin talep etmiş olduğunu gösteren bir kanıta rastlanmıştır. Bu durum, Üsküp şehri tarafından gümüş alımının azaldığını da ortaya koymaktadır.

Şu ana kadar elde edilen bulgular, Üsküp Darphanesi'nde dövülen akçelerin büyük bir kısmının, Kanuni Sultan Süleyman'ın üçüncü dönemine ait olduğunu göstermektedir.

Ancak, bu dönemdeki paraların tasarım ve kaligrafisi zirveye ulaşmış olup bazı akçe örnekleri son derece nadir ve gerçek anlamda küçük başyapıtlar olarak değerlendirilir (Resim 6).

Üsküp Darphanesi'nin 1544 yılında elde ettiği gelir 63.000 akçeyi aşmışken, 1568 yılında bu miktar yaklaşık 67.000 akçeye ulaşmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, darphanede ayrıca altın paralar da basılmıştır.

Üsküp şehri kadısına gönderilen 7 Eylül 1564 tarihli emirnamede, Üsküp Darphanesi'nde altın ve gümüş akçelerin sahte olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, sahtekârların tutuklanıp sahte paralarla birlikte İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.

Stefan
Dušan'ın
Üsküp'teki
Heykeli.

Bu verinin uzun bir süre boyunca Üsküp Darphanesi'nde altın paranın basıldığına dair tek kanıt olmasının yanı sıra kısa sürede darphaneye ait bir altın sikkenin bulunmuş olması burada altın paraların basıldığını doğrulamıştır. Söz konusu altın sikke şimdilik müzelerde ve özel nümismatik koleksiyonlarda kayıtlı tek örnek olarak özel bir koleksiyonda yer almaktadır.

Üsküp Darphanesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın halefi Sultan II. Selim (1566–1574) döneminde de faaliyetini sürdürdü ve bu dönemde sadece gümüş paralar basıldı.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ulusal Müzesi'nin nümismatik koleksiyonunda,

Sultan II. Selim döneminde Üsküp Darphanesi'nde üretilmiş on adet iyi korunmuş akçe bulunmaktadır. Yapılan araştırma ve analizler sonucunda, bu paraların ağırlığının yaklaşık 0,65 gram olduğu belirlenmiştir.

Üsküp Darphanesi'nde gümüş paraların kalitesindeki düşüşten sonra, gümüş kalitesi Sultan III. Murat (1574–1595) döneminde iyileşmiştir. Bu iyileşmenin nedeni bu dönemde kullanılan gümüşün, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer darphanelerde kullanılan gümüşten daha kaliteli olmasından kaynaklanmaktadır.

Sultan III. Murat döneminde, darphanenin sadece yeterli miktarda gümüş

Saat Kulesi (XVI. yüzyıl)

olduğunda çalışmış olmasından dolayı bu döneme ait akçeler oldukça nadirdir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ulusal Müzesi'nin numismatik koleksiyonunda sadece iki örneği bulunmaktadır. Bu durum, Üsküp Darphanesi'nin faaliyetlerinin sürekliliği ve gümüş akçelerin basımındaki verimliliğini kanıtlamaktadır.

Bu dönemde, Üsküp Darphanesi'nden daha fazla para basan Ohri Darphanesi'nin de ilginç bir nokta olduğunu belirtmek gerekir. Bunun nedeni, Ohri'nin Selanik ticaret merkezine olan yakınlığı ve güney ile güneybatı Makedonya'dan geçen ticaret yoluna olan yakınlığıdır. Dolayısıyla, Ohri Darphanesi daha yüksek üretim kapasitesine sahip olmuştur.

Üsküp Darphanesi'nde sadece gümüş para basımı, tahta geçen bir sonraki sultan olan Sultan III. Mehmet (1595–1603) döneminde de devam etmiştir.

Müzedeki numismatik koleksiyonunda, o dönemde basılmış birkaç madeni para örneği bulunmaktadır ve bunların ağırlığı yaklaşık 0,30 gramdır. 1595 yılında bir gram gümüşten 12 akçe üretilmekteydi, bir altın paranın değeri ise yaklaşık 150 akçe değerindeydi.

Bir İngiliz gezgin, 1600 yılı civarında Türkiye ile olan ticareti kaleme aldığı anda Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen düşük kaliteli akçelerle dolu olduğunu belirtmiştir. Bu akçeler çok hafif ve o kadar düşük ağırlıklıydı ki, suyun yüzeyinde yüzebilirdi. Bu durum, Osmanlı para sisteminde enflasyon seviyesinin yüksek olduğunun açık bir göstergesiydi.

Alaca camii (XVI. yüzyıl)
ve Bit Pazarı

0,30 gram ağırlığındaki akçeler, Sultan III. Mehmet'in halefinin oğlu Sultan I. Ahmet (1603-1617) döneminde de ağırlığını korumuştur. Bu dönemde enflasyon durdurulmuş, dolayısıyla akçelerin ağırlığı değişmemiş ancak altın paralar daha az sayıdaki akçeler ile değiştirilmiştir; yani bir altın para karşılığında 125 akçe verilmiştir. Madeni paranın sadece yeterli miktarda gümüş olduğunda basılmasıyla sınırlandırılmış olması Üsküp Darphanesi'ndeki üretkenliği azaltmıştır.

I. Ahmet'in halefi olan Sultan I. Mustafa'nın karakteristik özelliği, Kasım 1617'den Şubat 1618'e kadar yani sadece üç ay tahtta kalmış olmasıdır. Bu nedenle, hem Üsküp Darphanesi'nde hem de Makedonya topraklarındaki diğer darphanelerde onun dönemine ait hiçbir gümüş akçe bulunmamıştır.

II. Osman (1618-1622) dönemine ait akçeler de oldukça nadirdir. Bu nadirlik, sadece onun kısa süren saltanatından değil, aynı zamanda gümüş kıtlığının darphane üretimini azaltmasından da

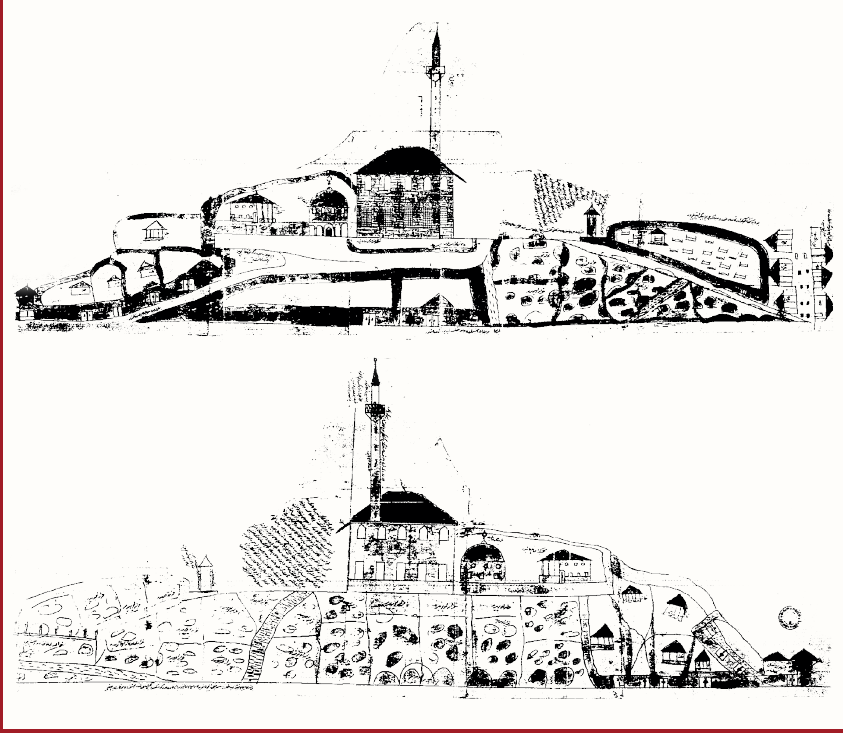
Rukn al din Suleiman
"Süleyman II Shah" (1196-1204)

kaynaklanmaktadır. Müzede, sadece Sultan II. Osman dönemine ait bir madeni para bulunmaktadır.

Sultan II. Osman'ın kardeşi, Sultan IV. Murad (1623-1640) madeni para basan son Osmanlı sultanıdır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki akçelerin düşük kalitesi ve sürekli değer kaybı, Üsküp Darphanesi'nde basılan akçelerin analizi ve araştırılması yoluyla da gözlemlenmiştir. Aslında veriler bu iddiayı doğrulamaktadır. Üsküp Darphanesi'nde basılan ilk akçenin ağırlığı 0,905 gram iken, son basılan akçenin ağırlığı 0,165 gram olmuştur. Bu durum, iki yüzyıl boyunca akçelerin ağırlığının beş katından fazla azaldığını göstermektedir.

Onun halefi olan Sultan I. İbrahim (1640-1648), madeni paraların kötü kalitesi ve sık yapılan sahteciliğin etkisiyle, Rume- li'deki tüm darphaneleri kapattı. Bu, onun parasal reformlarının bir parçasıydı ve tüm eyalet darphanelerinin kapatılmasını öngörüyordu.

Bundan sonra, madeni para basımı sadece İstanbul'daki devlet darphanelerinde devam etti ve Makedonya'daki darphaneler kapandı. Özellikle, Üsküp Darphanesi'nde madeni para basımının 1422 yılından başlayıp 220 yıl sürdüğü belirtilmelidir.

Caminin onarımına
ilişkin Sultan II. Murat
Camii'nin planı, yıl 1711-12

Sultan II. Murat (1421-1451) Camii

Osmanlı Darphanesi, minyatür (1440 yılı civarı)

KRATOVA'DA PARA BASIMI: KRATOVA VE KRATOVA YÖRESİNDE MADENCİLİK

Kratova yöresindeki madencilik geleneği, şehir merkezinin yanı sıra yakın köylerde madenlerin bulunduğu orta çağda da devam etmiştir: Gorno Kratovo, Muşkovo, Şlegovo, Prikovci, Şopsko Rudari ve Koykovo (Keramitchiev, 1974).

Kratova'nın Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra, Osmanlı yönetimine belirli bir ödenek ödemek koşuluyla Osmanlılar, eski yöneticilerin madenleri yönetmeye devam etmekle birlikte önceden sahip oldukları ayrıcalıklardan da yararlanmalarına imkân tanımıştır.

Kratova ve çevresindeki bölgeleri yöneten Makedon feodal beyi Konstantin Deyanov, feodal topraklarını ve ayrıcalıklarını koruyabilmek için Sultan I. Bayezid'e vasal oldu.

XV. ve XVI. yüzyıllarda madenciliğin gelişiminde önemli bir rol oynayan yasa düzenlemeleri, emirler ve diğer belge türleri, sultanlar tarafından yayımlanmıştır (Tablo 6). Bu belgelerin bir kısmı Kratova'daki madenlere yönelikti ve onlarla ilgiliydi.

Bu, Makedonya'daki madenlerin aslında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önemli madenlerden biri olduğu bir dönemdir. Gelişim döneminde olan Osmanlı İmparatorluğu'nun genel olarak tüm temel ihtiyaçlarını karşılamaktaydı.

Örneğin, 13.08.1475 tarihli bir buyrultuda, Kratova ve çevresindeki gümüş madenlerindeki işçi ilişkilerinin düzenlenmesiyle ilgili olarak, madenciler, yük taşımacıları, kuyumcular ve tarımcıların haftada iki gün madenlerde çalışmaktan muaf tutulmaları istenerek maden amirlerinin işine devlet organlarının müdahale etmemesi gerektiği belirtilmiştir.

07.07.1482 tarihli bir sultan fermanında, diğer şeylerin yanı sıra şunlar emredilmektedir: "Papazlar, kuyumcular, beyler ve tarımcılar, ayrıca madenciler ve yük taşımacılar, ister yaşlı ister genç olsun maden amirine itaat etmeli ve kuyumculuk yapabilen yeni kişilere istihdam sağlayarak madenleri geliştirmelidirler."

Benzer içerikte olan "Kratova Maden Yönetmeliği" 18.01.1488 tarihinde hazırlanmış olup, Kırcaali sancağındaki sancak

Tablo 6. Sultanlar tarafından yayımlanan yasal düzenlemelerin, emirlerin ve diğer belge türlerinin verildiği dönemin gösterimi.

Sultan	Yasal belgelerin yayımlandığı dönem
Büyük Murad II	1421 – 1444 yılları
	1446 – 1452 yılları
Fatih Mehmet II	1451 – 1481 yılları
Sultan II. Bayezid 'Aziz'	1451 – 1512 yılları
Süleyman I 'Kanuni'	1520 – 1566 yılları

Sultan Büyük Murad II

Sultan II. Bayezid 'Aziz' (1481 - 1512)

beyinin ve 'sipahi birliklerinin' yönetimiyle ilgili zorunlulukları düzenlemek amacıyla imparatorluk emriyle oluşturulmuştur. Bu belgede, Kratova'daki madenlere ulaşmak için bir maden kuyusunda işleme ile ilgili bazı temel yasalar özel bir şekilde kodifiye edilmiştir

Kratova ve çevresindeki gümüş ve kurşun madenleri, XV. yüzyılın Balkanlar'daki en zengin gümüş madenlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Veriler, Kratova madenlerinin işletilmesinin özellikle XV. yüzyılın ilk yarısında yoğunlaşmış olup, Kratova'nın 1509/1510 yılında 100.428 akçelik yıllık geliriyle de bir sultan hası olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, eski Osmanlı yasaları madencilği tanıyarak şu emirleri çıkarmıştır: "Üretimden devlete 1/5 pay vermesi koşuluyla kamusal bir alanda keşfedilen her maden, altın, gümüş, kurşun veya demir keşfeden kişiye aittir. Ancak keşifçi, Müslüman veya gayrimüslim, köle veya özgür biri olabilir. Maden bir başkası tarafından özel bir alanda keşfedildiği takdirde kişinin, devlete ve madenin bulunduğu arazinin sahibine ödeme yapması gerekmektedir..

Maden, evin, binanın ya da kapalı bir alanın içinde bulunduğu takdirde keşfeden herhangi bir şey ödemekle yükümlü değildir." Madenler, baş müfettiş tarafından yönetilip yanında "gözlemci" (müdahale eden) olarak adlandırılan üç yardımcı daha bulunmaktaydı.

Yeni bir maden keşfeden kişiye "utman" denir. Bu terim Sasanilerden alınmış ve maden denetleyicisi anlamına

gelmektedir. Osmanlılar, madenlerin etrafında yaşayan maden işçilerini "madenhane nüfusu" olarak adlandırmış ve belirli bir süre için madenlerde ücretsiz çalışmaları için yükümlü kılmıştır; bu süre, diğer devlet yükümlülüklerinden muaf oldukları dönemdir.

Türk hükümetinin sıklıkla yaptığı uygulamalardan biri madenleri kiralamaktı, sorumlu kişi ise maden yöneticisi ve devlet temsilcisiydi.

Bu kişiler halk arasında 'mukatai' olarak bilinmekteydi; bu unvanı Hristiyanlar da açık artırma ile satın alarak elde edebiliyordu. Bu durum yasal olarak düzenlenmişti ve buna örnek olarak Kratova'nın beyleri gösterilebilir.

Bu dönemde madenlerin kiracısı olarak aşağıdaki kişiler belirtilmektedir: Simeon Lelylo, Kole Mangır ve daha önce Şlegovo'da birinin hizmetkârı olan Prikovci'den Ristaki. Kilise ve manastırlardaki buna benzer kayıtlar, bu Kratova beylerinin faaliyetlerini ve Hristiyanların Osmanlı yönetimi altında da madenleri yönettiklerini göstermektedir.

Kratova madenlerinin yöneticileri, genellikle Dalmaçyalı göçmenlerden oluşan beyler veya zamanla yerli nüfusa karışan diğer yabancılardı. 1563 yılında Kratova'nın başında, dördüncü İncili yazdıran Knez Dimitrie Pepić bulunmaktaydı (bu İncil, Bulgaristan'daki Sofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır).

Knez Dimitrie'nin ölümünden yirmi yıl sonra, 1581 yılında Kratova'nın knezi Nikola Biocić'in adı anılmaktadır; Lesnov Manastırı'nın kurşun levhalarla

Kratova'nın panoraması

kaplanmasında önemli bir rol oynamıştır. Andrea, belgelerde bahsedilen son Kratova knezlerinden biridir (Sherif & Dimitrevski, 2007). Bugün iki köy 'Rudari' adını taşımaktadır: Kratovo'daki Şopsko Rudari ve Zletovo'daki Türk Rudari.

Kratova'daki maden zenginliklerinin işletilmesinden elde edilen büyük gelirler, Kırcaali sancağındaki şehirde yaşayan nüfus çeşitliliğine katkıda bulunmuştur.

Böylece zengin Müslümanların, Yahudilerin ve Dubrovniklilerin yanı sıra genellikle madenlerin ve para basım yerlerinin kiracısı, tüccar ve sarraf olan Hristiyanlar da birlikte çalışmış ve yaşamıştır. Hristiyanlar genellikle tüccar ve zanaatkâr olarak yer alırken, ekonomik güçleri nedeniyle saygın ve otoriter kişiler haline gelen bireyler de vardı. Bu kişiler, Türk yetkilileri tarafından dahi güven ve ilgi görmüşlerdir.

Kratova, 1900

Kratova Darphanesi

Osmanlı'nın yeni fethettiği Balkan topraklarındaki idari-yerel bölünmeye göre, Kratova ve çevresi, Deyanoviç kardeşlerinin yönettiği eski bölgelerle birlikte Köstendil sancağına dahil edilmiştir.

Bu sancağın nahiyyelerinden biri Kratova Nahiyyesi'ydi, Kratova şehri de nahiyyenin idari ve ekonomik merkezini oluşturmaktaydı (Sokolovski, 1958).

Muhteşen Süleyman (1520 - 1566)

Kratova Nahiyesi'nin oluşumunda belirleyici bir rol oynayan madencilik Osmanlıların gelmesinden çok önce de bu bölgede bilinmekteydi. Kratova Nahiyesi, padişah haslarına ayrılmışken, nüfus da inançlarına göre bölünerek Hristiyan ve Müslüman mahallerde yaşamıştır.

Tarihsel açıdan madeni para basımı için önemli bir yer olan Kratova şehri, XIV. yüzyılda Sırp yönetimi sırasında metal ürünleri pazarına yönelik bir üretim merkezi olmuştur.

Kratova, madencilikle tanınmıştı; Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan'dan gelen Alman madencileri (Sasi) dışında, Kratova'da küçük bir Dubrovnik kolonisi de vardı ve burada Dubrovnikli tüccarlar da bulunmaktaydı.

Bu, Kratova'nın çok erken bir dönemde zanaat ve ticaret merkezi olarak gelişmesine neden olmuştur. Gelişmiş madencilik ve bol maden zenginlikleri sayesinde, Kratova feodal Sırp devletinin içinde de oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Sırp Nemanjić hanedanlığı döneminde, Kratova'da uygun madencilik otoriteleri kurulmuştu. O zamanlarda, yüksek ortaçağ taş kulelerinde maden kiracıları ve dönemin feodal aristokrasisi yaşamaktaydı.

Osmanlıların gelmesinden önce, Knez Konstantin Deyanović döneminde, Kratova madenleri devlet mülkiyetindeydi. Kratova'daki madenler sürekli aktifti, bu da şehri Balkanlar'da önemli bir ekonomik merkez haline getiriyordu; burada madencilik ve

madeni para basımı, Osmanlı öncesi döneminde iki karakteristik ve önemli dal olarak öne çıkmaktaydı.

Sultan I. Murat (1359–1389) ordusuyla Kriva Nehri boyunca Kosova Ovası'na doğru ilerlerken, Osmanlılar ilk defa Kratova'ya girmiştir. Sultan, Kırcaali yönünden Osogovo – Deve Bayırı üzerinden Kratova'ya girmiş ve burada bir süre kalmıştır.

Sultan I. Murat, Çar Lazar'ın elçisini Kratova'da kabul etmiş ve kendisine efendisinin hazır olup Sultan'la hesaplaşmayı beklediği mesajını iletmiştir. Böylece Sultan, Kosova Ovası'na gitmeden önce komutanları ve işbirlikçileriyle Kratova'da son bir toplantı yapmıştır.

Sultan, Kriva Nehri vadisinde ilerleyerek Kriva Nehri'nin Pçinya ile birleştiği yere bugünkü Klečevtse köyüne ulaşmış; ardından Pçinya Nehri boyunca ilerleyerek Kara Dağ'ın (bugünkü Üsküp Karadağı) çevresinden geçerek Gnilane yönünden Kosova Ovası'na girmiştir. Burada, 28 Temmuz 1389'da, Kral Lazar'ın liderliğindeki birleşik Sırp ordularıyla karşılaşmıştır.

1389 yılındaki Kosova Savaşı'ndan sadece birkaç ay sonra, Osmanlılar Kratova'yı ve onun madenlerini ele geçirerek, bunları Osmanlı yönetiminin doğrudan kontrolü altına almışlardır.

Böylece, Kratova'da Makedonya'daki ikinci Osmanlı darhanesinin açılmasına uygun koşullar oluşturulmuştur. Kratova darphanesi, doğal koşullar,

Çar Lazar

Sultan I. Murad

Kosova Savaşı, 1389

I. Ahmed (1603 - 1617)

Sultan I. Selim (1512 - 1520)

madenlere yakınlık ve maden zenginliği sayesinde kısa sürede büyük bir öneme sahip olarak İstanbul'daki merkez darp-hanesinden sonra ikinci olmuştur.

Kratova şehrinde (Türkçe: Kratova, Kara Tova) ikinci darphane II. Bayezid döneminde (1481 – 1512), daha doğrusu 1486 yılında açılmış ve sonraki birkaç padişahın hükümdarlığı boyunca faaliyet göstermeye devam etmiştir.

Kratova Darphanesi, günümüzde de hâlâ kalıntıları görülebilen Aziz Nikola kilisesinin altında, Tsarina mahallesinde yer almaktadır. Burada, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diğer darphanelerde basılan akçelerle aynı kalitede olan birçok tür akçe basılmıştır. Yerel halk, burada basılan gümüş ve altın paraların kalitesinden

dolayı Kratova Darphanesi'ni 'padişah darphanesi' olarak adlandırmıştır.

Başlangıçta sadece akçelerin basıldığı Kratova Darphanesi'nde daha sonra Kanuni Sultan Süleyman (1520 – 1566) döneminde altın paraların da üretilmeye başlandığı, bu paraların II. Selim (1566 – 1574) ve III. Murad (1574 – 1595) dönemlerinde de basıldığı bilinmektedir. Buluntu ve bulunan paralara dayanarak, bu paraların Sultan Selim'in hükümdarlığı dönemine göre çok daha az basıldığı anlaşılmaktadır.

Kratova'nın ekonomik gelişmesi, zenginliği ve tanınmış madenleri, XIV. yüzyılın sonlarında Osmanlıların Balkanlar'daki ilk fetih seferleri esnasında dikkatleri üzerine çekmiştir.

Tablo 7.

Sultan	Hicri yıla göre ilk kez basılan para
II. Beyazıt 1481 – 1512 (886 – 918 AH)	Akçe 886 AH
I. Selim 1512-1520	Akçe 918 AH
I. Süleyman 1520 – 1566 (926 – 974 H.)	Akçe 926 AH
II. Selim 1566 – 1574 (974 – 982 H.)	Akçe 974 AH
III. Murat 1574 – 1595 (982 – 1003)	Akçe 982 AH
III. Mehmet 1595 – 1603	Akçe 1003 AH
I. Ahmet 1603 – 1617	Akçe 1012 AH
I. Mustafa 1617 – 1618; 1622 – 1623	
II. Osman 1618 – 1622	Akçe 1027 AH
IV. Murat 1623 – 164	Akçe 1032 AH

Ancak, yeni yönetimin ilk zamanlarda maden zenginliklerinin işletilmesi, en çok maden uzmanlarının madenlerden kaçması nedeniyle azalmıştır. Yine de, Osmanlı İmparatorluğu'nun para ve mali sisteminin gelişimi için madencilğin muazzam önemi nedeniyle, Kratova madenlerinde oldukça kısa bir süre zarfında üretim faaliyetlerinin yenilenmesine geçilmiştir.

Belirtilen değişimlerin oluşumunu gösteren iki düzenleme, Kratova madenlerindeki görev ve işlemlerin tanımını içermektedir. İki düzenleme, aynı başlığa ve benzer içeriğe sahipti: 'Kratova Madenine Dair Unutulmaz Zamanlardan Kalan Düzenleme' ve ikisi ayrı ayrı olarak 1390 yılının başında kaydedilmiştir.

Belirtilen düzenlemelerde, amil (maden yöneticisi), hutman (gözlemci), kuyuncu (madenci) ve diğer maden işçileri ile maden ve eritme ocaklarındaki üretim araçları üzerindeki mülkiyetleri düzenlenmiştir.

Sultan I. Selim (1512 – 1520) dönemindeki mütevazı madeni para üretiminin ardından, Sultan Süleyman (1520 – 1566) döneminde akçe üretimi ani bir şekilde arttı. Bu dönemde Kratova'da 100'ün üzerinde akçe türü ve *altın sultanlar*'ın basılması darphaneyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli darpahnelerinden biri haline getirdi.

Sultan II. Selim (1566 – 1574) ve Sultan III. Murat'ın (1574 – 1595) hükümdarlığı, akçe üretimi ile altın paraların basımında bir azalma dönemidir. Ancak, XVI. yüzyıl boyunca bu paralar 3,5 gram ağırlığında ve 23,5 karat saflığında değişmeden basılmaya devam etmiştir.

XVI. yüzyılın son on yılındaki akçeler oldukça nadirdi, muhtemelen bu dönemde gümüşün çıkarılma yoğunluğundaki azalma sonucu kalitesi ve saflığı Sultan III. Mehmed'in (1595 – 1603) döneminde de düşmeye devam etti. Bu durum, gümüş madenlerinin kiralınması için devlete ödenen miktarlardan da görülebilir (1519 yılında kira 1.111.555 akçe, 1571 yılında 2.100.000 akçe ve 1592 yılında 429.759 akçe olmuştur).

Sultan I. Ahmed'in (1603 – 1617) enflasyonu durdurma çabası başarısız oldu ve bu durum akçelerin yalnızca 0,3 gram ağırlığında basılmasına yol açtı. Ayrıca, Üsküp ve Ohri'deki para basım faaliyetleri de önemli ölçüde azaldı. Kratova'ya gelince, bu dönemde orada herhangi bir para basım faaliyeti olduğuna dair kanıt bulunmamaktadır ve en son paralar, Sultan IV. Murad'ın (1623 – 1640) hükümdarlığı döneminde basılmıştır.

Bu, E. Çelebi'nin 1660 yılı sonlarında Kratova'yı ziyaretinde de doğrulanmıştır; burada şunları kaydetmiştir: 'Madenler çalışıyor, ancak darphane IV. Murad döneminde kapatıldı. Kapatılmadan önce burada sekiz parça bir dram (32 gram) gümüş ve dirhem basılmaktaydı. Kratova'daki darphanede sadece gümüş ve altın paralar basılmaktaydı.

Kesinlikle Kratova'daki para üretimi, zengin gümüş madenlerinin yakınlığıyla bağlantılıydı, bu da ona yeni bir avers ve revers kalıbı kullanma izni almakla ilgili idari prosedürlerde özel bir statü ve ayrıcalıklar sağladı.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, derin bir tarihî ve kültürel geleneğe sahip

Kratova'nın panoraması

ülkeler arasında yer almaktadır. Bu topraklarda yüzyıllara ait zengin kültürel miras hakkında bilgi veren birçok arkeolojik buluntu keşfedilmiştir. Arkeolojik buluntuların bir bölümü, henüz yeterince araştırılmamış bir alan olan nümismatik çalışmalardır.

Bu çalışmada, nümismatik ve tarihsel gerçekler ışığında, ihmal edilen konuları işleyip yorumlayarak zenginleştirilmiş bir birikim sunmaktayız. Bu, aynı zamanda tarihsel kronolojik bir hikâyenin özetini oluşturmaktadır. Aynı zamanda gelecekte bu alanda yapılacak olan araştırma ve çalışmalar için de bir yol ve temel teşkil etmektedir.

Ayrıca bu çalışmada, şimdiye kadar araştırılmamış verilerin ortaya çıkarılması amacıyla bu nümismatik değerlerin korunması için bir araç olarak disiplinler arası bir araştırma yürütülmüştür. Aynı zamanda, nümismatik

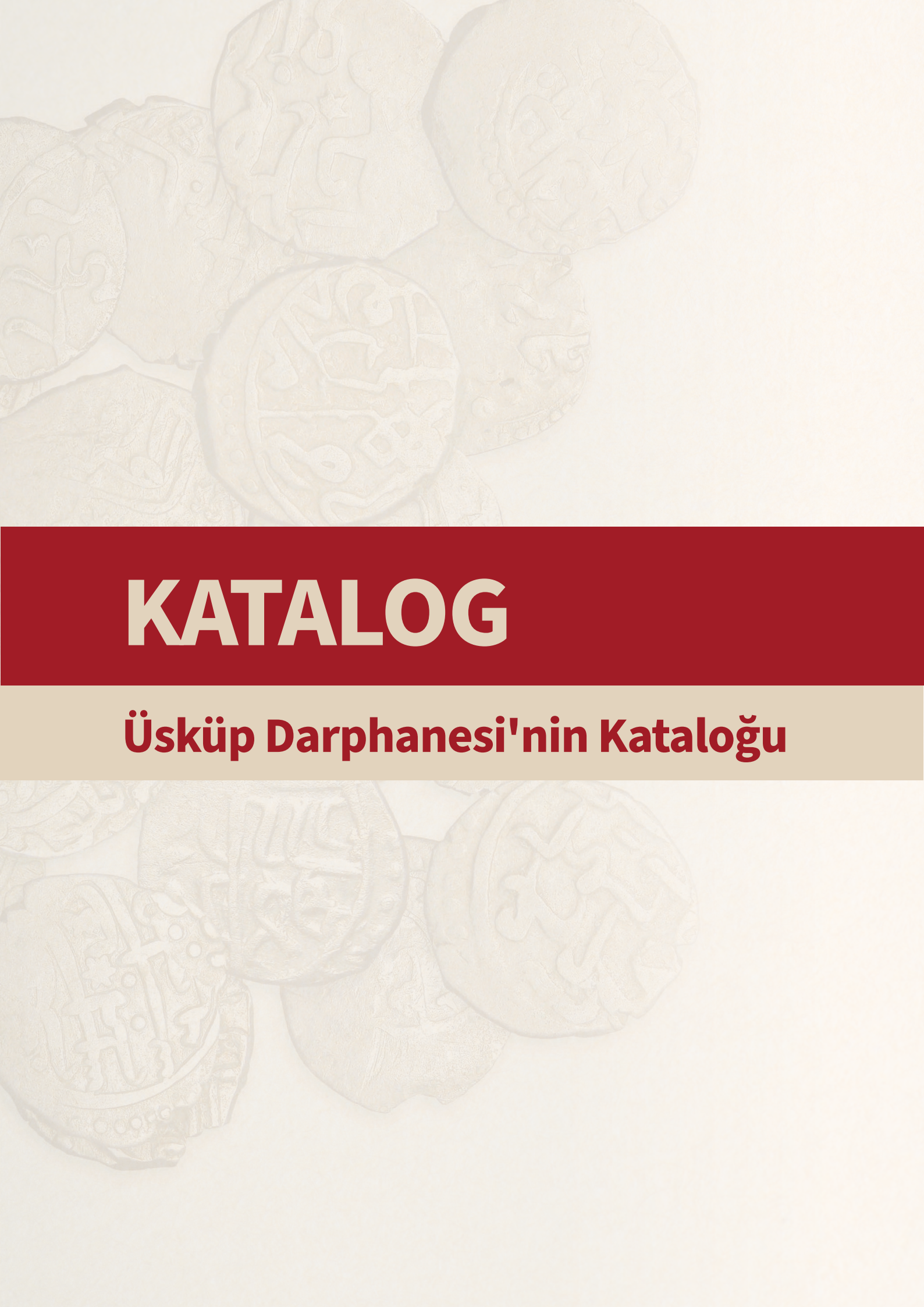
koleksiyonların korunma tedbirleri ve müzeciliği gibi doğrudan nihai sunuma dahil olan diğer alanları da kapsamaktadır. Nümismatik koleksiyonlar, bu topraklarda var olmuş ve gelişmiş olan geçmiş madeni para geleneklerinin kültürel tarihî hazineleri ile tanıklıklarını temsil etmektedir.

Söz konusu koleksiyonlardan, birçok parasal sistemin temeline dayanak oluşturan geçmişle ilgili olan yazılı materyal ve bilgi eksikliği tamamlanabilir, ayrıca çeşitli olgu ve sonuçlar çıkarılabilir. Müzeler ise bu hazineleri uygun ve onurlu bir şekilde korumak, onları muhafaza etmek ve kalıcı kültürel ve tarihî değerler olarak tanıtmak için önemli katkılar sağlamakta ve kurumsal çaba göstermektedirler.

Nümismatik koleksiyonun bir parçası olan madeni paralar, aynı zamanda “Osmanlı Makedonyası” olarak adlandırılan mozağin de çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Madeni paralar,

erken Osmanlı döneminde bu bölgenin yerini ve rolünü belirlemede önemli bir katkı sağlamaktadır. Daha da yüksek bir düzeyde, Balkanlar’daki bu döneme ait daha geniş sosyal-ekonomik ve tarihî-politik bağlamı incelemek için önemli bir unsur oluşturduğu gibi tüm İmparatorluk içinde de aynı öneme sahip olmuştur.

Bu nedenlerden dolayı Makedonya Milli Müzesi’nde saklanan Osmanlı madeni paraları, yerel sınırları aşan önemli bir tarihsel kaynak teşkil etmekte ve Osmanlı maddi kültürünün bir parçası olarak evrensel bir medeniyet değeri taşımaktadır. Osmanlı madeni paralarıyla ilgili nümismatik koleksiyonun ve onların işlenmesinin öneminden hareketle, Üsküp ve Kratova’daki Makedon darp-hanelerinde basılan paraların doğru bir şekilde tanımlanması ve belirlenmesi mümkün olmuştur. Bu madeni paralar, nümismatik araştırmaların konusunu oluşturmuştur.

KATALOG

Üsküp Darphanesi'nin Kataloğu

Akçe,
Fatih II. Mehmet, H. 885 (M. 1451)
Ağırlığı 0,77 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
II. Bayazid, H. 886 (M. 1481)
Ağırlığı 0,69 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Bayazid, H. 886 (M. 1481)
Ağırlığı 0,53 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Bayazid, H. 886 (M. 1481)
Ağırlığı 0,75 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Bayezid, H. 886 (M. 1481)
Ağırlığı 0,71 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,53 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,75 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,71 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,70 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,62 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,70 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Yavuz I. Selim, H. 918 (M. 1512)
Ağırlığı 0,71 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,62 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,66 gr., çapı Ø 11-12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,70 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,67 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,59 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,69 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,70 gr., çapı Ø 11mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,68 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,58 gr., çapı Ø 11-12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,74 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,65 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,71 gr., çapı Ø 11-12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,69 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,72 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,64 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,69 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,67 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,79 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,69 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,47 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,62 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,78 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926 (M. 1520)
Ağırlığı 0,70 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,57 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,59 gr., çapı Ø 11 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,65 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,59 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,45 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,55 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,64 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,48 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,57 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
II. Selim, H. 974 (M. 1566)
Ağırlığı 0,55 gr., çapı Ø 10 mm

Akçe,
III. Murat, H. 982 (M. 1574)
Ağırlığı 0,56 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
III. Murat, H. 982 (M. 1574)
Ağırlığı 0,38 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
III. Murat, H. 982 (M. 1574)
Ağırlığı 0,66 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
III. Murat, H. 982 (M. 1574)
Ağırlığı 0,48 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
I. Ahmet, H. 1012 (M. 1603)
Ağırlığı 0,28 gr., çapı Ø 11-12 mm

Akçe,
III. Mehmet, H. 1003 (M. 1595)
Ağırlığı 0,37 gr., çapı Ø 12 mm

Akçe,
II. Osman, H. 1027 (M. 1618)
Ağırlığı 0,31 gr., çapı Ø 12 mm

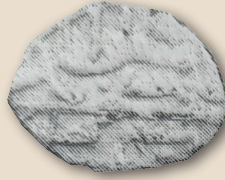

KATALOG

Kratova Darphane'sinin Kataloğu

Akçe,
II. Beyazıd Veli, H. 886

Akçe,
II. Beyazıd Veli, H. 886

Akçe,
II. Beyazıd Veli, H. 886

Akçe,
II. Beyazıd Veli, H. 886

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

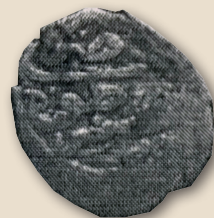
Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

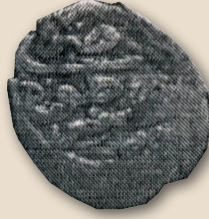
Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

Akçe,
Kanuni I. Süleyman, H. 926

SONUÇ

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, derin bir tarihe ve kültüre sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bu topraklarda yüzyıllara uzanan zengin kültürel miras hakkında bilgi veren birçok arkeolojik eser keşfedilmiştir. Arkeolojik eserlerin bir bölümü, henüz yeterince araştırılmamış bir alan olan nümismatik çalışmalarının alanına girmektedir. Bu yayında, nümismatik ve tarihsel gerçekler içeriğinde eksik olan, yorumlanarak zenginleştirilmiş bir veri birikimi sunmaktayız. Bu, aynı zamanda tarihsel bir hikâyenin kronolojik özetini oluşturmaktadır. Aynı zamanda gelecekte bu alanda yapılacak olan araştırma ve çalışmalar için de bir yol göstermekte ve temel teşkil etmektedir.

Nümismatik mirasın korunmasını sağlamak ve bugüne dek ele alınmamış verileri gün yüzüne çıkarmak amacıyla, bu çalışma disiplinler arası bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda, nümismatik koleksiyonların korunma tedbirleri ve müzeciliği gibi doğrudan nihai sunuma dahil olan diğer alanları da

kapsamaktadır. Nümismatik koleksiyonlar, bu topraklarda var olmuş ve gelişmiş olan geçmiş madeni para geleneklerinin kültürel tarihî hazineleri ile tanıklıklarını temsil etmektedir. Söz konusu koleksiyonlardan, birçok parasal sistemin temeline dayanarak oluşturan geçmişle ilgili olan yazılı materyal ve bilgi eksikliği tamamlanarak birtakım olgu ve sonuçlar çıkarılabilir.

Müzeler ise bu hazineleri uygun ve onurlu bir şekilde korumak ve kalıcı kültürel ve tarihî değerler olarak onları tanıtmak için önemli katkılar sağlamakta ve kurumsal çaba göstermektedirler. Nümismatik koleksiyonun bir parçası olan madeni paralar, aynı zamanda “Osmanlı Makedonyası” olarak adlandırılan mozağin çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Madeni paralar, erken Osmanlı döneminde bu bölgenin yerini ve rolünü belirlemede önemli bir katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, daha da yüksek bir düzeyde, Balkanlar’daki bu döneme ait daha geniş sosyal-ekonomik ve tarihî-politik bağlamı incelemek için

önemli bir unsur oluşturduğu gibi tüm İmparatorluk içinde de aynı öneme sahip olmuştur.

Bu nedenlerden dolayı, milli kurum olan Makedonya Müzesi'nde saklanan Osmanlı madeni paraları, yerel sınırları aşan önemli bir tarihsel kaynak olma özelliği teşkil etmekte ve Osmanlı maddi kültürünün bir parçası olarak evrensel bir medeniyet değeri taşımaktadır. Osmanlı madeni paralarıyla ilgili nümismatik koleksiyonun ve onların işlenmesinin öneminden hareketle, Üsküp ve Kratova'daki Makedon darphanelerinde basılan paraların doğru bir şekilde tanımlanması ve belirlenmesi mümkün olmuştur. Bu madeni paralar, nümismatik araştırmaların konusunu oluşturmuştur. Osmanlı topraklarındaki para basım faaliyetleri, M. 1326 yılında Antik Roma ve Bizans tarafından kurulan önceki para sistemlerinin mirasçısı olarak, aynı zamanda doğudaki İslam devletlerinin para sistemleri temeline dayanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda basılan demir paralar, biçim ve sadeliklerini koruyarak padişahlara, tuğralara, basım yılı ve üretildikleri darphaneye dair temel bilgileri muhafaza etmiştir. Osmanlılar, madenlere yakın ve büyük kentsel ticaret merkezlerinde darphaneler kurduklarından Üsküp, Kratova ve Ohri'deki darphanelerin açılması konumlarının uygun olmasından dolayıdır. Mevcut kanıtlara göre, Üsküp'teki darphane, 1371 yılında, I. Murad (1362-1389) hükümdarlığı sırasında açılan Makedonya topraklarındaki ilk darphanedir ve Davut

Paşa Vakfı kapsamında kurulmuştur. Konumu, günümüzdeki Aziz Dimitri Kilisesi'nin karşısında bulunmaktaydı. Üsküp Darphanesi, Sultan I. Mustafa'nın hükümdarlığı (Kasım 1617 – Şubat 1618 ve Mayıs 1622 – Eylül 1623) sırasında küçük kesintilerle 1640 yılına kadar, Sultan IV. Murat'ın (1623 – 1640) hükümdarlığı süresince, madeni para basmaya devam etmiştir.

Roma döneminde de faaliyette bulunan Kratova Darphanesi, Sultan II. Bayezid'in (1481 – 1512) hükümdarlığı sırasında, özellikle 1486 yılında yeniden açılmış ve sonraki birkaç sultanın hükümdarlığı boyunca faaliyetlerine devam etmiştir. Bugün hâlâ, Aziz Nikola Kilisesi'nin altında, Tsarina mahallesinde duvarlarının kalıntıları görülebilir. Kratova şehrinin konumu ve çevresindeki madenler nedeniyle, Kratova Darphanesi'nde Osmanlı topraklarında basılan paraların kalitesinden hiç ödün vermeyen yüksek kaliteli çeşitli akçeler basılmıştır. 67 akçenin yanı sıra, Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520 – 1566) hükümdarlığı sırasında altın paraların da basılmaya başlandığı, bu paraların ayrıca Sultan II. Selim (1566 – 1574) ve III. Murat (1574 – 1595) dönemlerinde de basıldığı bilinmektedir. Buluntular ve bulunan paralar göz önüne alındığında, bu paraların Sultan Selim'in hükümdarlığı dönemine göre çok daha nadir basıldığı anlaşılmaktadır.

Son basılan paraların, Kratova Darphanesi'nde, Sultan IV. Murat'ın (1623 – 1640) hükümdarlığı döneminde olduğu kanıtlanmıştır. Bu durumda, Kratova

Darphanesi'nde Osmanlı paralarının basımının yaklaşık 169 yıl sürdüğü sonucuna varılabilir. Ohri Darphanesi hâlâ gizemli bir alan olarak kalmaktadır. Bu konuda çok fazla kanıt olmamasına rağmen, Ohri bölgesinde para basım faaliyetlerinin Helenistik dönemde de var olduğu bilinmektedir. Hatta Ohri şehrinin adı, Sultan II. Selim'in (1566 – 1574) hükümdarlığı sırasında basılan ilk akçe geçmektedir. Darphanenin başlangıcı olarak, akçede yer alan 1566 yılı kabul edilmektedir. Bu madeni para, basım yeri açısından Osmanlı paralarının nadir bir örneğini temsil etmektedir.

2006 yılında satın alınan, Üsküp, Kratova ve Ohri'deki darphanelerde üretilen toplam 125 Osmanlı gümüş parası –akçe, Makedonya Müzesi'nde bulunmaktadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Müzesi'nde, “Osmanlı Döneminde Makedonya” müze koleksiyonu kapsamında Üsküp ve Kratova darphanelerine ait toplam 125 madeni para bulunmaktadır. Bu örnekler, gümüş akçeler, Sultan

II. Mehmet'in hükümdarlığından Sultan II. Osman'ın hükümdarlığına kadar, yani 1451'den 1622'ye kadar uzanmaktadır. Makedonya topraklarında en fazla sayıda madeni para, Sultan I. Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında basılmıştır. İlk akçe örneği ise günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır.

Ohri Darphanesi, çok daha az para basım faaliyeti gösterdiği için burada basılan akçeler daha nadir kabul edilmiş ve müze ile özel koleksiyonlarda daha az kaydedilmiştir. Mevcut verilerin, tarihî eserlerin, kanıtların ve malzemele- rin analizi, Makedonya Müzesi'nin diğer müzelerle karşılaştırıldığında Üsküp, Kratova ve Ohri'deki darphanelerde basılan gümüş paraların en zengin ve en büyük koleksiyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumda, geçmişin tarihsel bir simgesi ve gelecekteki gelişmelere bir rehber olarak bu madeni paraların uygun bir şekilde korunmasının ne denli önemli olduğu görülmektedir.

Yakınında Üsküp Darphanesi'nin bulunduğu
Davut Paşa Hamamı (XV. yüzyıl)

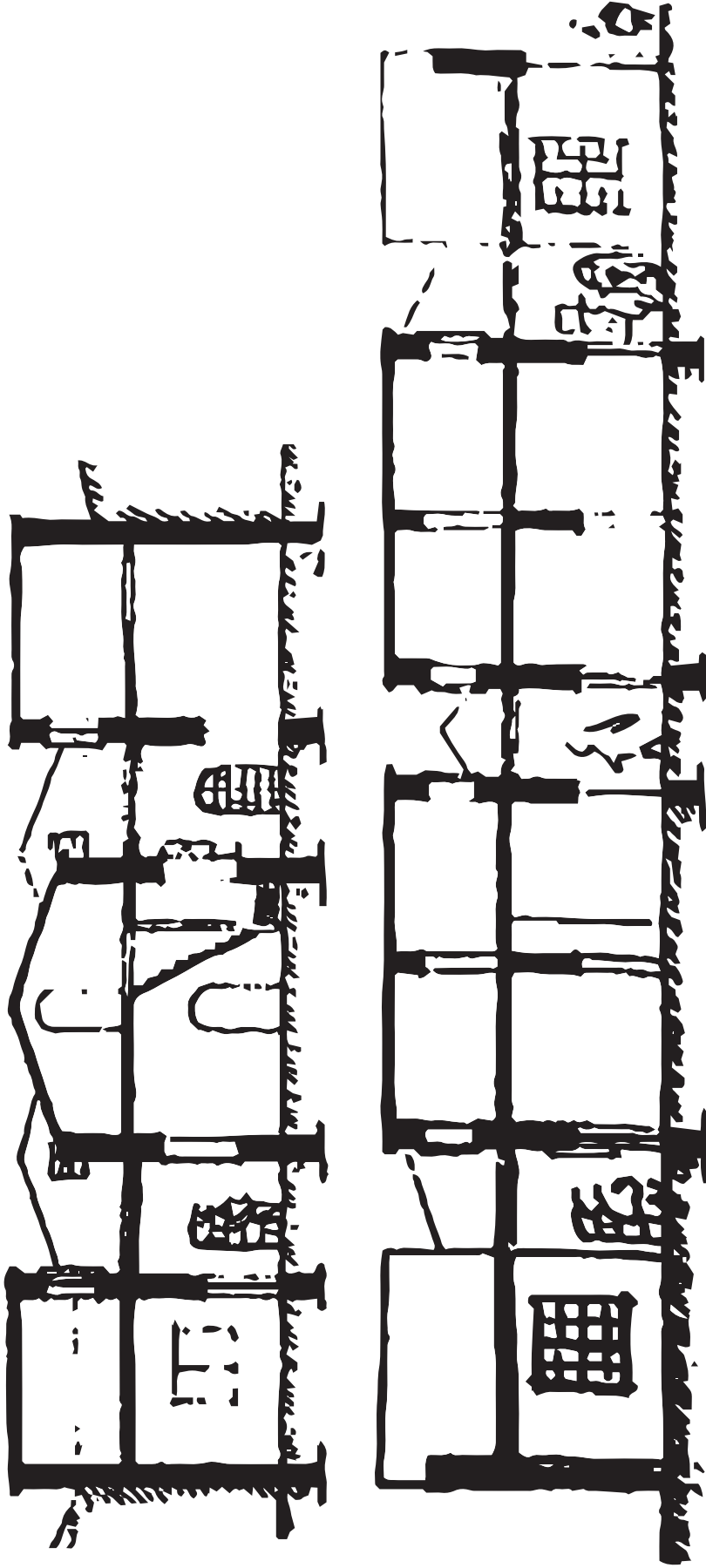
Taş Köprü, yazılı kaynaklarda ilk defa 1391 ile
1469 yılları arasında geçmektedir

Taş Köprü ile Üsküp panoraması

Gazi İsa Bey Çifte Hamamı, 15. yüzyılın ortalarında Gazi İsa Bey tarafından inşa edilmiştir.

Bezisten'in kesitleri,
Eski Üsküp Çarşısı, 1971 yılı

Gazi Mustafa Paşa Camii, 15. yüzyılın sonlarında
Mustafa Paşa tarafından inşa edilmiştir.

Sulu Han, 15. yüzyılın ilk yarısında İshak Bey tarafından inşa edilmiştir.

Kurşunlu Han

Aziz Dimitri Kilisesi, Davud Paşa Hamamı'nın yakınında yer almaktadır.

Grofçanski Köprüsü, Kratova şehrindeki Kratovska Nehri üzerinde bir taş köprüdür. Köprü, 18. yüzyılın başlarında, Küçük Asya'dan göç eden zengin Kratova ailesi olan Grofçanski ailesi tarafından inşa edilmiştir. Grofçanski Köprüsü, şehirdeki ana kara yolu arterlerinden biridir. 30 metre uzunluğunda, 4 metre genişliğinde ve 8 metre yüksekliğindedir. Taştan yapılmış olup, iki kemere sahiptir.

Zlatkova Kulesi, Kratova şehrinin merkezinde yer alır. 1365 yılında inşa edilmiştir ve Kratova'daki on iki savunma kulesinden biridir. Simiçeva Kulesi ile Saat Kulesi arasında yer almaktadır.

Saat Kulesi Kratova— Kratova'daki saat kulesi, şehirdeki orta çağ ve Osmanlı dönemlerinden kalan altı kuleden biridir.

KAYNAKÇA

Chelebija, E. (1957). Putopis: Odlomci o jugoslovenskim zemljama [Yugoslavya Topraklarına Dair Alıntılar]. Svjetlost Sarajevo.

Gjorgjiev, D., & Nikolova, D. (2008). Skopska Osmanliska monetarnica [Üsküp Osmanlı Darphanesi]. NU Muzej na Makedonija i Institut za Nacionalna Istorija (INI).

Gjorgjiev, D. (1997). Skopje od turskoto osvojuvanje do krajot na XVII vek [Üsküp'ün Türk Fethi'ndan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Olan Dönemi]. Institut za Nacionalna Istorija.

Keramitchiev, A. (1974). Rimskoto rudarstvo vo Istochna Makedonija [Doğu Makedonya'da Roma Madenciliği]. Institut za Nacionalna Istorija.

Nikolova, D. (2010). Srebreni moneti od Ohridskata osmanliska monetarnica [Ohri Osmanlı Darphanesi'nden Gümüş Akçeler]. MANU.

Sherif, A. M., & Dimitrevski, M. (2007). Kratovskata monetokovachnica vo osmanliskiot period [Osmanlı Döneminde Kratova Darphanesi]. Muzej na Grad Kratovo.

Sokolovski, M. (1958). Prilog kon prouchuvanje na tursko-osmanliskiot feudal sistem so poseben osvrt na Makedonija vo V i VI vek [V. ve VI. Yüzyıllarda Makedonya'ya Özel Bir Bakışla Türk-Osmanlı Feodal Sisteminin İncelenmesine Katkı]. Institut za Nacionalna Istorija.

Srechkovich, S. (1987). Osmanlijski novac kovan na tlu Jugoslavije [Yugoslavya Topraklarında Basılan Osmanlı Paraları]. Samostalno izdanje autora, Beograd.

Stojanovski, A. (1989). Makedonija vo turskoto srednovekovie [Osmanlı Ortaçağında Makedonya]. Kultura.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

737.1(497.711)

737.1(497.723)

NIKOLOVA, Daniela

Paranın yolculuğu [Електронски извор] : Üsküp ve Kratova'da basılan madeni para koleksiyonu / Daniela Nikolova ; kitabın orijinal başlığı makedonca, çevirmen Marija Lolovska. - Üsküp : Balkan University Press, 2025

Начин на пристапување (URL):

<https://ibupress.com/Pages/Book/Details?id=TwAAAA>. - Превод на делото: Патувањето на парите : колекција на монети ковани во Скопје и Кратово. - Текст во ПДФ формат, содржи 118, [2] стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 15.10.2025. - Библиографија: стр. [119]

ISBN 978-608-4868-52-1

а) Колекција на монети, ковани -- Скопје б) Колекција на монети, ковани
-- Кратово

COBISS.MK-ID 67165445